

ZDRAVO MESTO

Glasnik slovenske mreže zdravih mest

št. 5; leto 2024

Posebna številka v celoti posvečena kulturni dejavnosti

ISSN 2820-4212

SMEH JE POL ZDRAVJA

Sinoči sva mami in jaz sedela v dnevni sobi in se pogovarjala o življenju. Tema je bila evtanazija (umri hitro, brez trpljenja, ko ni upanja za izboljšanje) ... Rekel sem: "Mami, nikoli me ne pusti vegetirati, če bom odvisen od naprav in tistih stekleničk s tekočino. Če me boš videla v takem stanju, izklopi naprave, ki me umetno ohranjajo pri življenju. Raje umrem."

In je moja mami vstala, me pogledala z občudovanjem in izklopila:

- TV,
- DVD,
- INTERNET,
- PC,
- MP3 / 4,
- Play station 2,
- PSP,
- WIRELESS,
- TELEFON
- Vzela je moj mobilni telefon,
- iPod,
- iz hladilnika pa vzela Coca-Colo in pivo!

Sem skoraj umrl!

ZDRAVO MESTO

Glasnik slovenske mreže zdravih mest

Izdaja: Nacionalni inštitut za javno zdravje

Trubarjeva cesta 2, Ljubljana

Elektronska izdaja: <https://www.nijz.si/sl/zdravo-mesto>

Izhaja dvakrat letno.

Uredništvo:

Odgovorni urednik: doc. dr. Zlatko Zimet

naslov: NIJZ OE Maribor, Prvomajska ulica 1, Maribor

telefon: 02/333 12 52,

mobilni telefon: 041/681 327

e-naslov: zlatko.zimet@nijz.si.

Oblikovanje: Kati Rupnik

ISSN 2820-4212

NIJZ Nacionalni inštitut
za javno zdravje

• Spremna beseda urednika	4
• UVODNIK: Kako lahko kultura in umetnost prispevata k našemu zdravju in dobremu počutju?	5
• ZDRAVO MESTO – ZDRAV PROSTOR Kulturno-umetnostna vzgoja na področju prostora in arhitekture	6
• MUZEJ V SKUPNOSTI	8
• ALI VAS MUZEJI DOLGOČASIJO? Študentski projekt za medgeneracijsko povezovanje	10
• IZSTRELITI SE NA MARS, MARSove delavnice za ustvarjalno in spretno prihodnost	12
• MESTNI PARK kot navdih za delavnice pomoči z umetnostjo	15
• DRUŽINSKI TURIZEM Z ZGODBO: pravljичno-doživljajska transverzala po Sloveniji	17
• JATE IZKUŠENIH - mestne zgodbe predstavnikov tretjega življenjskega obdobja	19
• KULTURA ZA ZDRAVJE NA TABORU	21
• KULTURA IN UMETNOST ZA ZDRAVO DRUŽBO IN POSAMEZNIKA	24
• MOČ SOUSTVARJALNIH PRAKS	26
• S PLETENJEM V NAROČJU Tekstilne skupnosti kot prakse skrbi, emancipacije, okrepljenih identitet, podpornih socialno-kulturnih tranzicij, nege in regeneracije.	30
• KINO ZA VSE GENERACIJE.	35
• BRANJE v javnem prostoru kot priložnost za razvoj skupnosti	37
• KNJIŽNIČARJI ZELENE PRIHODNOSTI	40

Spremna beseda urednika

Spoštovane bralke in bralci,

zelo sem vesel izida pete številke našega spletnega časopisa "ZDRAVO MESTO", saj gre za posebno izdajo v celoti posvečeno kulturi. To je tema, ki vse prepogosto ostaja v ozadju, čeprav ima pomemben vpliv na naše življenje.

V današnjem hitrem ritmu življenja in poudarjeno tehnološko usmerjenem svetu pogosto pozabljamo, da nismo le fizična, temveč tudi čustvena in duhovna bitja. Kultura, v vseh svojih oblikah – naj gre za glasbo, literaturo, likovno umetnost, ples ali tradicionalne prireditve – igra pomembno vlogo pri oblikovanju našega notranjega sveta. Ne le, da nas kultura bogati in nam širi obzorja, temveč tudi krepi našo identiteto, povezuje skupnost in ustvarja prostor za izražanje ter soočanje z občutki.

Številne raziskave potrjujejo, da dejavno (kot akter) ali pasivno (kot gledalec, poslušalec ...) vključevanje v kulturne dejavnosti pozitivno vpliva na naše duševno zdravje. Glasba lahko zmanjša stres in tesnobo, literatura nas lahko popelje v svetove, kjer najdemo uteho in navdih, umetniške dejavnosti pa nas lahko napolnijo z občutki zadovoljstva. Dejavno delovanje v kulturi krepi tudi našo samopodobo, pa tudi občutek pripadnosti in povezanosti. To pa je ključnega pomena za socialno zdravje tako posameznika, kot skupnosti.

V tej številki boste našli bogato paleto prispevkov, ki nazorno kažejo, vpliv kulture na boljše zdravje in splošno počutje občanov. Predstavljamo vam „zgodbe o uspehu“, ki kažejo možne načine, kako preko kulture najti pot do kakovostnejšega življenja. Spodbujam pa vas, da se tudi sami pridružite kateri od kulturnih dejavnosti v vaši občini in tako na lastni koži izkusite blagodejne učinke dejavne vključenosti. Naj nas kultura poveže, obogati ter pripomore k zdravju in sreči nas vseh. Naj nam bodo prispevki v tej številki navdih, da bomo kulturo cenili in negovali sleherni dan in jo prepoznali kot ključ do zdrave ter povezane skupnosti.

Sspoštovanjem,

doc.dr. Zlatko Zimet,

nacionalni koordinator zdravih mest/glavni urednik

UVODNIK

Kako lahko kultura in umetnost prispevata k našemu zdravju in dobremu počutju?

mag. Nataša Bucik, univ. dipl. psih

nacionalna koordinatorka za kulturno-umetnostno vzgojo
na Ministrstvu za kulturo

Tokratni Glasnik slovenske mreže zdravih mest prinaša nekaj primerov dobrih praks kulturnih ustanov, delavcev v kulturi in umetnikov. S predstavitvami želimo pripevati k boljši ozaveščenosti o pozitivnih učinkih kulture in umetnosti na naše zdravje ter spodbuditi širitev tovrstnih praks širom po Sloveniji. Vsi ti projekti namreč potrjujejo ugotovitve Svetovne zdravstvene organizacije, da je za kakovost našega bivanja, za naše zdravje in dobrobit, treba na nacionalni in lokalni ravni zagotoviti kakovostno ponudbo kulturnih dejavnosti na različnih področjih kulture ter za različne ciljne skupine.

Umetniška vsebina ali izkušnja, ki je otrokom, mladim in odraslim (tudi starejšim odraslim) ponujena na ustrezen in zanimiv način, spodbuja naše čutne, čustvene, spoznavne in motivacijske plati osebnosti. Poleg umetniške izkušnje same (uživanja v lepem, spodbujanje domišljije in ustvarjalnosti) skozi umetniške vsebine vstopamo v svetove, ki jih sami morda ne bomo nikoli doživeli, spoznavamo svetove drugih, kar je ključno za razvoj empatije, ki je v današnjem svetu, in bo tudi v prihodnjem, še kako potrebna zmožnost. Umetnost nas nagovarja k razmisleku o lastnih izkušnjah in občutjih, spodbuja naše kritično razmišljanje. Omogoča nam spoznavanje sveta in naše odzivanje nanj z različnimi »jeziki«: besedo, sliko, gibom, zvokom, ritmom ...; vse to pa bogati našo komunikacijo v vsakdanjem življenju.

V zadnjem obdobju različna strokovna srečanja, projekti ter še posebej sodelovanje pri oblikovanju nacionalnih politik na področju kulture in zdravja kažejo, da strokovna javnost ne le na področju kulture, temveč tudi na področju zdravja in sociale v Sloveniji vse bolj prepoznava pomembno vlogo kulturnih ustanov – javnih zavodov in nevladnih organizacij ter umetnikov pri skrbi za kakovost našega življenja. Verjamemo, da vas bodo predstavljeni primeri dobrih praks dodatno prepričali, kako lahko prav z raznoliko kulturno ponudbo – od plesa, bralne kulture, raziskovanja kulturne dediščine, do ogledov kakovostnih filmov, razstav in predstav, prispevamo h kakovosti našega bivanja v skupnosti. Tuje raziskave in številne domače prakse kažejo, da to prispeva k boljši socialni vključenosti različnih skupin, njihovemu povezovanju in sprejemanju, tako v posamezni lokalni skupnosti, kot tudi družbi kot celoti.

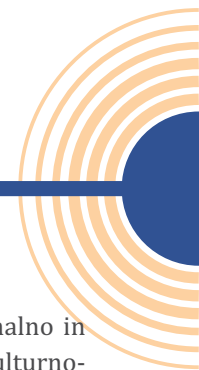
Vabimo vas v k raziskovanju predstavljenih projektov – če jih želite spoznati še več, vas vabimo, da se nam pridružite v nacionalni mreži kulturno-umetnostne vzgoje (<https://kulturnibazar.si/o-mrezi/>) in boste redno obveščeni o novostih. V mrežo vabimo tudi vse, ki izvajate podobne prakse in jih želite predstaviti širši (strokovni) javnosti.

ZDRAVO MESTO – ZDRAV PROSTOR

Kulturno-umetnostna vzgoja na področju prostora in arhitekture

*Barbara Viki Šubic, Nives Čorak,
Center arhitekture Slovenije*

Kaj je zdravo mesto?

Kaj je zdrav prostor?

Kakšne so naše vrednote o uporabi prostora?

Je prostor samoumeven?

Se obnašamo skrbno do prostora?

Kakšne so naše vrednote?

**Kdo in kaj nam gradi vrednote - sistemsko
izobraževanje, občolske dejavnosti, ožja skupnost,
družina?**

Nekaterim zvrstem umetnosti se lahko izognemo – ne gremo v gledališče, ne obiščemo razstave, ne gremo na koncert. V prostoru in arhitekturi pa se odvija večina naših aktivnosti, zato je pomembno, da osnovne prostorske vrednote spoznamo že v procesu zgodnjega izobraževanja.

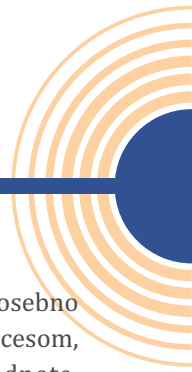
Prostor je omejena dobrina, zato mora splošni dvig prostorskih vrednot in prostorske pismenosti postati del vseživljenjskega izobraževanja in skupni cilj naše družbe. Marsikdo se ne zaveda, kako močan vpliv imata prostor in arhitektura na naše življenje, zdravje, počutje, uspešnost, varnost in zadovoljstvo. Obdajata nas vse življenje in dajeta okvir vsem našim dejavnostim. Vsi ljudje, ne samo arhitekti, krajinski arhitekti in prostorski načrtovalci, oblikujemo prostor, hkrati pa prostor oblikuje nas. Vse naše vrednote, tudi prostorske, so temelj naše kulture in kažejo na razvitost naše družbe. Arhitektura nosi visoko kulturno, družbeno in ekonomsko vrednost, zato njeno razumevanje spada v splošno izobrazbo. Zelo pomembno je med-

resorsko partnersko povezovanje (lokalno, nacionalno in mednarodno), kar se na primer dogaja znotraj kulturno-umetnostne vzgoje v okviru nacionalnega medresorskega projekta Kulturni bazar, v katerem sodelujemo tudi organizacije s področja arhitekture in prostora.

Če želimo v Sloveniji krepiti prostorske vrednote in etične posege v prostor ter zagotoviti kakovosten prostor tudi za naše zanamce, je pomembno z vzgojo in izobraževanjem o grajenem prostoru in arhitekturi začeti že v predšolskem obdobju. Le s sistemskim vključevanjem vzgoje in izobraževanja o grajenem prostoru in arhitekturi v proces formalnega in neformalnega izobraževanja bomo lahko vzgojili osveščene, ustvarjalne in aktivne državljane na področju spoštovanja prostora. V prihodnje bo kakovost prostora odvisna predvsem od naših otrok in mladine. Prav oni bodo nekoč sprejemali razvojne prostorske odločitve ali naročali gradnjo stavb in objektov, zato moramo danes v vzgojno-izobraževalnem procesu poiskati načine, ki jim lahko omogočijo neposredno izkušnjo kakovostno grajenega prostora in arhitekture. Naučiti jih moramo opazovati in ločevati manj kakovosten prostor od kakovostnejšega ter jih naučiti zavedanja njegovega pomena za vsakodnevno življenje.

Poudariti želimo, da prostorsko opismenjevanje ni namenjeno vzgoji malih arhitektov, temveč razvoju ozaveščenih uporabnikov ter različnih poklicev, ki so vezani na urejanje prostora, gradnjo in oblikovanje, kot tudi

bodočih zahtevnih ozaveščenih investitorjev tako v zasebnem kot javnem sektorju. Z vzgojno-izobraževalnim programom o arhitekturi in grajenem prostoru želimo preseči ustaljeno razumevanje prostora ter njegovih problemov in potencialov. Želimo navdihniti ljudi in institucije, da bi zahtevali kakovostnejše oblikovanje prostora. Kot družba se vse bolj zavedamo, kako zelo prostor vpliva na nas – na naše življenje, zavedamo se pomena podnebnih sprememb, ki se že kažejo v naših življenjih, v okolju, naravi, zaenkrat v naši okolici zelo skromno, obvladljivo, ampak to je le omejen pogled na dejstva, ki se dogajajo. V tej perspektivi se postavlja zelo pomembno vprašanje, kako se to zavedanje zrcali v prostorskih spremembah in kako le-te posledično vplivajo na naš drugačen način vedenja in čutenja, uporabo prostora; mogoče nas spodbujajo k reuporabi objektov, prostora.

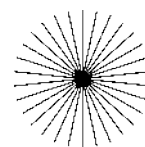
Znanje, pridobljeno preko izkušnje, se vtisne v naše zavedanje, zato ima pri vzgoji in izobraževanju otrok pomembno vlogo predvsem izkustveno izobraževanje, saj ima izkušnja dolgoročen vpliv na spremembo posameznikove percepcije in vrednostnega sistema. V svojem bistvu je namreč prostor fizično okolje, v katerem ljudje živimo in delamo, arhitektura pa je veliko več kot le grajeno okolje, je tudi del naše kulture. Je neke vrste izraz nas samih in našega pogleda na svet. Arhitektura ne vpliva na družbo le na nezavedni ravni, določa tudi naše delovanje in čustvovanje. V tem smislu lahko dobra arhitektura pripomore k razvoju družbe. Arhitektura je namreč tista umetniška zvrst, ki je vedno prisotna za vse izmed nas in je neizogibni del družbe. Zato je pomembno kakšen je prav vsak poseg v prostor, in toliko bolj prav zato ker vzgaja in gradi temelje naših najmlajših.

Prostori vzgoje, učenja in poučevanja imajo še posebno moč. Gradijo dolgotrajni okvir našim razvojnim procesom, takrat spoznavamo svet, izgrajujemo svoje vrednote, znanje, čustva. Tako kot prostor na svojstven način narekuje naše obnašanje, lahko tudi naše delovanje prostor redefinira, ga predrugači. V tem smislu je ves čas vzpostavljen dialog med prostorom in uporabnikom. Izgrajuje se vez, ki pomeni vzajemno soustvarjanje.

Arhitekturni način razmišljanja je vključujoč, zato pripomorejo prostorske in arhitekturne naloge tudi k razvoju splošnih znanj, ki jih učenci uporabljajo na drugih področjih svojega izobraževanja. S tem krepijo veselje do raziskovanja ter razvijajo spretnosti komunikacije in reševanja problemov, veščine analitičnega in kritičnega mišljenja, timskega dela, organizacije, odločanja, ustvarjalnosti in prostorske občutljivosti.

Center arhitekture Slovenije
(program Igriva arhitektura: <https://igrivarhitektura.org/>),
Prostoroz (<https://www.prostoroz.org/>),
Društvo paz!park (<http://www.pazipark.si/>) in
Umanotera (<https://www.umanotera.org/>),

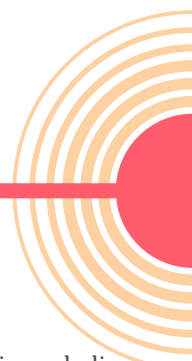
je nekaj ustanov, nevladnih organizacij, ki s svojim delom, delavnicami, projekti in intervencijami izobražujejo ter ozaveščajo različne starostne skupine ljudi. S svojim delom in različnimi aktualnimi aktivnostmi sestavljajo mozaik, dvigajo zavest o pomenu prostora in z malimi koraki teka na dolge proge ustvarjajo pogoje za velike spremembe. Le z dvigom splošne zavesti bomo korenito spremenili dožemanje prostora, ki nam je dan v uporabo.

CENTER ARHITEKTURE
SLOVENIJE

*Maja Šuštaršič,
Muzej za arhitekturo in oblikovanje*

Nove Fužine so danes ena najbolj prijaznih sosesk v Ljubljani. Premišljeno načrtovana soseska, zgrajena v modernističnem duhu, z obilico zelenih in rekreativnih površin in z infrastrukturo, ki je potrebna za kakovostno bivanje, je po številu prebivalcev največja v Sloveniji. Manj znano pa je, da se zadnja od treh osrednjih osi naselja izteče skozi grajski park v atrij renesančnega gradu Fužine, v katerem domuje Muzej za arhitekturo in oblikovanje.

Na enem od vodstev po Fužinah, ki jih prirejamo v soorganizaciji s Četrtno skupnostjo Moste, je kustos za arhitekturo, Miloš Kosec, povedal, da pri gradnji novih sosesk vse premalo razmišljamo o tem, kakšne bodo videti v prihodnosti. Glavna kakovost Fužin je njihova povezanost z naravo. Zaradi tega se soseska dobro stara. Drevesa in vegetacija parkovnih ureditev, ki nudijo odprte poglede in se stopnjujejo vse do zelenega pasu Ljubljaniče, so po petintridesetih letih, odkar je bila soseska zgrajena, zrasi in zaživeli v polnosti.

Fužine imajo raznolik javni program, ki je pametno umeščen v sosesko. Cesta je umaknjena. Premišljena je gradacija višine poslopij z visokimi stanovanjskimi bloki na eni strani ter nižjimi stavbami in zelenimi površinami javnega programa na sredini, ki se na drugi strani soseske vse bolj redčijo in zlijejo z naravo obrežja Ljubljaniče.

Fužine so izjemna soseska tudi zaradi javnih ustanov, ki podpirajo občane in njihove ranljive skupine. Denimo Cona Fužine skrbi za otroke, Društvo za razvoj skupnostnih programov za mlade in mladostnike, Dnevni center Fužine za osebe s posebnimi potrebami, Center za socialno delo in različna društva, ki delujejo v okviru Doma krajanov za vse občane, Center aktivnosti Fužine je središče druženja in aktivnosti za starejše in zelo pomembno je, da deluje v okviru Doma starejših občanov Fužine.

Si predstavljate novo zgrajeno sosesko v Ljubljani, ki bi imela v svoji sredini vse te institucije? Muzej za arhitekturo in oblikovanje ima za sabo leta izvrstnega sodelovanja s fužinskimi ustanovami. Arhitektura in oblikovanje sta disciplini, ki ustvarjata v sedanosti za prihodnost. Neizbežno sta povezani z našim vsakdanjim življenjem in se neposredno odzivata na spremembe v družbi. Zato teme, ki jih obravnavamo v muzeju nudijo širok, a tudi konkreten razmislek o svetu, v katerem živimo. Z dejavnostmi, ki jih izvajamo v muzeju, prispevamo k širjenju zavesti o tem,

da smo posamezniki v skupnosti soustvarjalci svojega okolja in lahko prispevamo k prihodnosti, kakršno si želimo.

S sodelovanjem in soustvarjanjem posameznikov in institucij v soseski Nove Fužine smo zasnovali produkcijsko-razstavni projekt Muzej v skupnosti. S projektom želimo pokazati moč, ki jo ima skupnost, če se medgeneracijsko in medinstitucionalno poveže. Arhitektura in oblikovanje, kot se odražata v vsakdanjem življenju, sta vstopni točki povezovanja, muzejsko okolje pa je prostor izmenjave znanj in soustvarjanja ter okolje, kjer lahko odprto mislimo, sprašujemo, preizkušamo ideje, eksperimentiramo in debatiramo.

S projektom smo prestopili meje muzeja in povezali javni prostor med sosesko in muzejem. Lani smo v okviru Muzeja v skupnosti ustvarili prostorske postavitve, ki jih uporabljamo tudi po koncu razstave: skupnostni vrt, sonaravno igrišče in prostor za druženje v parku. Spremljal jih je pester nabor spremljevalnih dogodkov, ki so spodbujali medgeneracijsko povezovanje posameznikov in institucij. Najpomembnejše pa je, da je vse, kar smo ustvarili, izšlo iz skupnosti same. Projekt je bil izjemno uspešen. Povezali smo večino fužinskih ustanov in stanovalce soseske vseh starosti.

Letos s projektom nadaljujemo. Gradil bomo na spoznanjih, potencialih, partnerstvih in povezavah, ki smo jih prepoznali in vzpostavili v okviru prve edicije projekta leta 2023.

Namen je preizkus potencialov, ki jih imamo ustanove pri ustvarjanju okoliščin za kakovostno življenje ljudi, omogočanje dostopnosti do javnih dobrin, vključevanje ranljivih skupin in medgeneracijsko sodelovanje pri premagovanju družbenih izzivov. Z razstavo, produkcijo novih prostorskih intervencij in dogodki želimo pokazati kako lahko s skupnimi močmi, interdisciplinarnim sodelovanjem, povezovanjem znanja v skupnosti, izmenjavo izkušenj, recipročnim vključevanjem javnosti in sodelovanjem z ustanovami v soseski generiramo pozitivne družbene spremembe.

V osrednjem delu letošnjega Muzeja v skupnosti želimo s pomočjo metod, pristopov in orodij oblikovalskega razmišljanja (angl. design thinking) spodbuditi razmislek o prihodnosti naselja Nove Fužine. Sodelovanje predstavnikov iz soseske, študentov oblikovanja in andragogike, ustanov, ustvarjalcev in muzeja bo potekalo po principu participativnega soustvarjanja. Radi bi odprli teme o možnih prihodnostih naselja Nove Fužine, o prihodnosti muzeja sredi

soseske in njegovi javni vlogi ter o pričakovanih glede institucij, ki delujejo v soseski.

Rezultati bodo meseca maja 2024 predstavljeni na razstavi v muzejskem parku, tako da bo dostopna in odprta vsem. Predstavljala bo ogrodje za skupnostne dogodke, v okviru katerih se bodo lahko ustvarjene družbene inovacije preizkusile v realnosti. Vabljeni, da nas obiščete tudi na spletni strani www.mao.si.

(foto Nejc Praznik)

(foto Nejc Praznik)

(foto Nejc Praznik)

(foto Nejc Praznik)

(foto Katja Goljat in Matjaž Rust)

ALI VAS MUZEJI DOLGOČASIJO?

Študentski projekt za medgeneracijsko povezovanje

Nives Ličen in Urška Gruden

Kako povezati institucije in generacije v lokalnem okolju? Kako povabiti starejše v muzej? Študentke in študenti Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani so jeseni 2023 razvijali inovativno prakso za medgeneracijsko povezovanje s pomočjo metod pripovedovanja zgodb. Njihov namen je bil, da bi z novimi pristopi spodbujali povezovanje starejših in mlajših ter ohranjali nesnovno kulturno dediščino.

Dolgoživost je civilizacijski dosežek, ki nam prinaša mnogo novih možnosti za ustvarjalno in izpolnjeno življenje. Vedno bolj razmišljamo o tem, kako pridobitve daljšega življenja povezati z novimi praksami, da bi ustvarjali blagostanje za vse generacije. Starost je darilo in starejši so (lahko) vez med generacijami, če razvijemo programe za povezovanje. Staranje ni nekaj novega, novo je to, da veliko ljudi doživi starost, zato nas ne čudi, da se razvija nov način razmišljanja o življenju ali nov zemljevid življenja (angl. New Map of Life), kot pravijo na raziskovalnem inštitutu na univerzi Stanford. Poleg tega nastajajo tudi drugi dokumenti, kot npr. strategija dolgoživega mesta (angl. city of longevity), kjer zapišejo, da imamo še vedno razmeroma malo inovacij za dolgoživo družbo.

Jeseni 2023 je potekal krajši projekt o socialnih inovacijah za dolgoživo družbo v sodelovanju med Filozofsko fakulteto Univerze v Ljubljani, Muzejem za arhitekturo in oblikovanje ter Centrom aktivnosti Fužine. Sodelovala je tudi Univerza za tretje življenjsko obdobje Postojna in Društvo za vitalno podaljševanje življenja Slovenije. Študentke in študenti pedagogike in andragogike, etnologije in kulturne antropologije, umetnostne zgodovine in zgodovine ter jezikoslovja so izhajali iz odkritij o modrih prostorih (angl. blue zones), kjer ljudje živijo dolgo, ker so medsebojno povezani. V nasprotju z doživljanji povezanosti in pripadnosti skupnosti v modrih območjih je občutek **osamljenosti**. Ta je tihi tat blagostanja, prinaša mnogo psiholoških in zdravstvenih ter socialnih problemov. Ljudje, ki so bolj osamljeni, hitreje posežejo po alkoholu in kajenju, višja je tudi verjetnost za pojav depresije, pojavlja se hitrejši upad motoričnih sposobnosti. Vsi ljudje bi morali biti vključeni v življenje v skupnosti: zaželeno je **soustvarjanje** institucij in povezovanje med institucijami in med generacijami. S soustvarjanjem praks, znanja, vrednot in odnosov ljudje razvijajo svoje življenjske zgodbe. Kajti, kot je dejala Ana Krajnc v knjigi Naše znanstvenice: kako so ženske soustvarjale znanost v Jugoslaviji: »Ljudje se rodijo

biološko, socialno in čustveno pa se nenehno rojevajo. Humus nenehnega rojevanja je prav vseživljenjsko učenje.«

Vseživljenjsko učenje se dogaja tudi v muzejih. V študent-skem projektu je to pomenilo iskanje novih možnosti za prenos praktične modrosti, izkušenj, praks, ki sestavljajo nesnovno kulturno dediščino. Koliko zgodb s pomembnimi sporočili znajo starejši povedati! O tem, kakšni so bili rock koncerti nekoč in o tem, kako so se zabavali, selili, ljubili, kaj so jedli ... Ali lahko zgodbe ohranimo? Ali lahko starejše vključimo v dejavnosti v soseski? Ko se ženske upokojijo, pogosto načrtujejo pospravljanje hiše. Toda pospravljanje traja dva ali tri tedne. Kaj potem? Nato načrtujejo kako potovanje. Ko se to zaključi, potrebujejo nove dejavnosti.

Študentke so se vprašale, kako lahko starejše vključijo v delovanje soseske, kako bi lahko nesnovno kulturno dediščino povezali z medgeneracijskih sodelovanjem, kako se lahko univerza odpira tudi za starejše generacije. Ker imajo v soseski (v tem projektu je bila soseska Fužine v Ljubljani) že dobro razvito dejavnost v Centru aktivnosti Fužine, so najprej proučile njihov projekt FACE za medgeneracijsko izmenjavo znanja. Ta deluje kot neke vrste borza znanja. Nato so te izkušnje nadgradili z vključevanjem metode **zgodbarjenja** (angl. storytelling) za povezovanje pripovedi o izkušnjah.

V raziskavi na terenu so študenti in študentke ugotovili, da večino starejših muzeji ne privlačijo, zato so svojemu delu dali naslov Ali vas muzeji dolgočasijo?. Ker pa muzeji (in druge kulturne ustanove) niso namenjeni le peščici ljudi, bi radi pripravili take dogodke, da bi starejše privabili v muzej. Kako privabiti tiste, ki jih muzeji dolgočasijo? Na ta izziv odgovarja zamisel potujočega muzeja, to je muzej, ki se približa ljudem. Model **skupnostnega potujočega muzeja**, ki bo deloval kot zakladnica zgodb, je model vključevanja in povezovanja različnih vrst znanja in različnih generacij. Model sloni na osebnem stiku (osebni odnos), prek katerega se prenaša nesnovna kulturna dediščina v obliki zgodb. Ustvari se prostor za povezovanje ljudi, saj se potujoči muzej lahko prilagodi različnim okoljem.

Potujoči skupnostni muzej ne temelji na stalnih zbirkah, ampak se osredotoča na dinamično produkcijo, ki poudarja vrednost večglasja, interaktivnosti in spodbuja aktivno participacijo starejših v različnih krajih. Po tem modelu bodo zgodbe, izkušnje in znanja pripovedovalcev, sodelavcev mobilnega muzeja, dokumentirani in spletno

arhivirani. Delavnice zgodbarjenja bodo, ob privolitvi sodelujočih, snemane, zgodbe ljudi pa transkribirane in v odsekih, skupaj z vizualnim gradivom (npr. fotografijo pripovedovalca, ilustracijo opisanega dogodka, fotografijo v zgodbi zastopanega predmeta ipd.), objavljene na spletni platformi. Kot prvi korak so študenti posneli filmsko gradivo pripovedovalcev zgodb, ki bo objavljeno v nadaljevanju projekta Muzej v skupnosti II (Muzej za arhitekturo in oblikovanje).

Odgovor na vprašanje: »Ali vas muzeji dolgočasijo?« je:

»Ustvarite skupnostni potujoči muzej.«

**Ali vas muzeji
dolgočasijo?**

ČET, 7.12.2023
14.00 - 16.00
LOKACIJA: MAO

PREDSTAVITEV SOCIALNE INOVACIJE NA PODROČJU
OHRANJANJA NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE
ŠTUDENTOV FILOZOFSKE FAKULTETE

Vabljeni!

ČET, 7.12.2023

POTUJOČA ZAKLADNICA ZGODB

FILOZOFSKA FAKULTETA
MUZEJ ZA ARHITEKTURO
IN OBLIKOVANJE
MUSEUM OF
ARCHITECTURE AND DESIGN
DRUŠTVO ZA VITRANO
PODALJŠEVANJE
ŽIVLJENJA SLOVENIJE

*Vabilo na predstavitev zamisli za potujoči skupnostni muzej;
avtorica Anuša Babuder*

IZSTRELITI SE NA MARS,

MARSove delavnice za ustvarjalno in spretno prihodnost

mag. Hana Repše, mag. Domen Rupnik, Tina L. Krevl

Zavod MARS Maribor v osrčju mesta Maribor izvaja delavnice in dogodke za družine, otroke, mlade in odrasle. Temelj delovanja zavoda je spodbujanje radovednosti, kritičnega mišljenja, empatije, hkrati pa tudi ustvarjanje, raziskovanje, razvijanje ročnih spretnosti in socialnih kompetenc. Vse našteto omogoča otrokom, mladim ter odraslim boljšo osebno rast in razvoj. Strokovnjaki z različnih področij zdravja vse bolj izpostavljajo številne blagodejne učinke kulturnega udejstvovanja in ustvarjanja, tako za telo in motorične spretnosti kot tudi za socialne spretnosti, kompetence ter duhovni razvoj.

Zavod MARS Maribor se pri svojem delovanju zaveda dolgoročnih pozitivnih učinkov spodbujanja vedoželjnosti in ustvarjalnosti, kulture in avtentičnosti v mikro in makro okolju. Ustvarjanje je namreč gonilo razvoja človeštva. Dolgoročno gledano skozi kulturo, umetnost ter omogočene ustvarjalno-raziskovalne aktivnosti preživljanja prostega časa, vzgajamo aktivne posameznike, ki stremijo k zavzetem delovanju za bolj odgovorno, povezano, odprto in strpno družbo.

Ustvarjalnost v osrčju mestnega jedra

Ko se sredi mesta Maribor, v zgornjem delu Vetrinjske ulice, ozremo skozi obok na dvorišče Vetrinjskega dvora, nam pogled pritegne dvorišče, ki nas preseneti z bogato vizualno podobo ter edinstveno kulturno ponudbo. Vetrinjski dvor nudi dom in ustvarjalno zavetje Zavodu MARS Maribor (v nadaljnjem besedilu: MARS). V MARSovi IZBI se odvijajo druženja in povezovanja vseh vrst družin, posameznikov, pedagogov in ustvarjalcev. Osrednja tema dogodkov je ustvarjanje, raziskovanje ustvarjalnih pristopov, urjenje ročnih spretnosti in aktivno druženje z ustvarjalci. Skratka, skrbimo za ustvarjalno preživljanje prostega časa z dolgoročnimi pozitivnimi učinki.

MARS med tednom ponuja prostor za tečaje in delavnice s področja raznovrstnih umetnosti, ob sobotah pa vabi na ustvarjalna druženja z ustvarjalci. Otrokom je poleg ustvarjalnih raziskovanj na voljo tudi unikaten igralni kotiček s čitalnico. Šolskim skupinam pa je na voljo bogat kulturno-umetniški program, ki se po dogovoru prilagaja željam in potrebam pedagogov.

Poslanstvo

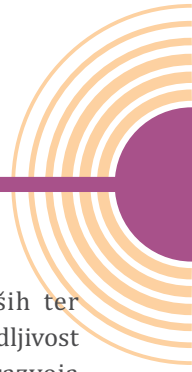
Poslanstvo MARSa je skozi umetnost, kulturo in kulturno-umetnostno vzgojo spodbujati celosten razvoj posameznika, in sicer v vsakem obdobju, za vse generacije. Zato se mentorice, sodelavke MARSa, trudimo, da redno razvijamo pedagoške vsebine za družine in šole, kjer lahko udeleženci pridobijo dragoceno izkušnjo, povezano s temo, ki jo takrat obravnavajo. Pomembno je, da otrokom, mladim in odraslim omogočamo raznolike izkušnje z materiali in jih spodbujamo k ustvarjalnosti. Uporabljeni pedagoški pristopi so izrazito interdisciplinarni – povezujejo umetniške prakse z računalništvom, tehnologijo, ekologijo, kulinarijo itd.

Gregorjevo (foto Domen Rupnik)

Ustvarjalne delavnice so v otroštvu pomemben del preživljanja prostega časa. S pomočjo raznovrstnih materialov in orodij se razvijajo ročne spretnosti, usmerja se k sodelovanju in iskanju rešitev, krepi čut za estetiko ...

Mladim tovrstna druženja pomenijo zatočišče in prostor refleksije v čustveno razburkanem času iskanja identitete. Nikakor pa se ne sme zanemariti pomena ustvarjalnosti v odraslem življenjskem obdobju, ko ustvarjanje pomeni sprostitve in blažitev stresa, delo z materiali pa spodbuja delovanje možganskih funkcij in izboljša dobro počutje. Delo v skupini pa pri vseh starostnih skupinah krepi socialno povezanost in izražanje identitete.

Poleg ustvarjalnih delavnic pa obiskovalcem ponudimo tudi druženje in igro. Zavedamo se pomena proste igre, pomembnosti sproščene raziskovanja, preizkušanja različnih materialov ter seznanjanja z različnimi orodji, preko katerih spodbujamo radovednost in razvijamo ročne spretnosti. Vse to v igrivem, sproščnem, pozitivnem in spodbudnem okolju. Velik poudarek dajemo medgeneracijskemu sodelovanju, poudarjamo krepitev socialnih in fizičnih veščin, nematerialne vrednote in se zavzemamo za odgovorno in ekološko (po)rabo materialov. Naravnih, če je le mogoče. Delo z naravnimi materiali in naraščajočo potrebo po ustvarjanju in druženju naslavlja številne raziskave, ki opozarjajo na pasti sodobnih tehnologij in posledic njihove prekomerne rabe.

Pust (foto Klara Šulek)

Ravnotežje med novimi tehnologijami in materijo

Z razmahom novih tehnologij, pametnih telefonov in družbenih omrežij ter njihovo vse pogostejšo uporabo v zgodnjih letih, vidimo naraščajoči problem razvoja posameznika. Vedno več je raziskav, ki izpostavljajo problem njihove prekomerne rabe. Nove tehnologije lahko dobro služijo kot orodje za delo in doseganje točno določenih delovnih ciljev, ne morejo pa biti nadomestek realnega okolja in potreb človeka.

Znanstveniki že opozarjajo, kako prekomerna raba pametnih naprav negativno vpliva na koncentracijo,

spomin, nezmožnost opravljanja kompleksnejših ter dolgotrajnejših nalog ter na ustvarjalnost in iznajdljivost posameznikov. Negativni učinki pomanjkanja razvoja klasičnih spretnosti v zgodnjih letih, kot so na primer rezanje in šivanje, se že kažejo tudi v poklicnem sektorju, na primer v medicini. Profesor kirurgije Roger Kneebone iz londonskega Imperial College s primeri svojih študentov opozarja na veliko razvojno škodo, pomanjkanje ročnih spretnosti in pincetnega prijema, ki ga kirurgi še kako potrebujejo.

Tristram Hunt iz londonskega Muzeja otroštva V&A poudarja, da ustvarjalnost ni samo za umetnike. Predmeti, kot so oblikovanje in tehnologija, glasba, umetnost in gledališče, razvijajo domišljijo in iznajdljivost, spodbujajo k uspešnemu reševanju problemov, spodbujajo kakovostno timsko delo in nudijo tehnično znanje. Hunt izpostavi, da so to veščine, ki bodo mladim omogočile lažje vključevanje v hitro spreminjajoča delovna okolja prihodnosti in le s široko paleto spretnostnih veščin bodo lahko razvojno ostali pred roboti.

Ranko Rajović, specialist interne medicine, magister nevrofiziologije, v svoji knjigi *Kako z igro spodbujati miselni razvoj otrok* uvaja dognanja nevrofiziologije in delovanja možganov, ki temeljijo na spodbujanju proste in usmerjene igre, uporabi »starih« iger, kot so gumitvist in frnikole, spodbuja ustvarjalnost in miselne procese preko različnih iger, ki so v zgodnjem otroštvu še kako potrebne za razvoj intelektualnih sposobnosti.

Smisel odklopljenega ustvarjanja

Ko beremo opozorila in rezultate raziskav na področju razvoja družbe in vplivov pametnih naprav, ki jih lahko imajo na posameznika, se krepi naša potreba po vztrajanju in rednem izvajanju ustvarjalnih delavnic.

Ustvarjalnost vključuje tudi različne miselne procese, kot so opazovanje, analiza, sinteza in reševanje težav. Otroci se naučijo razumeti vzroke in posledice ter razvijajo sposobnost abstraktnega razmišljanja. Pogovori z mladimi ob nastalih delih spodbujajo kritično mišljenje, usmerjen pedagoški pristop pa vpliva na urjenje pozitivne komunikacije. Skozi sodelovanje, izmenjavo idej in z zasledovanjem skupnega ustvarjalnega cilja urimo komunikacijske sposobnosti in utrjujemo tako družinske, kot tudi družbene vezi. Ustvarjalno izražanje pomeni spoznavanje sebe in družbe, zato pripomore k dvigu samozavesti. Z ustvarjanjem dodatno krepimo zaupanje vase, s kakovostnim sodelovanjem pa mreženje z ljudmi.

Pripomore pa tudi pri izražanju čustev in občutkov. To je pomembno za razumevanje lastnih čustev in razvoj čustvene inteligence.

Ustvarjalne delavnice prispevajo tudi k razvoju motoričnih spretnosti. Urimo jih pri ustvarjanju z različnimi materiali, kot so barve, glina, papir, škarje ... Otrokom pomagamo razvijati drobno motoriko, ki je ključna za nadaljnje šolske aktivnosti, kot so pisanje, risanje in uporaba različnih orodij. V odraslem obdobju pa te spretnosti pomembno vplivajo na ohranjanje prožnosti naših mišic in možganskih povezav.

Metode ustvarjalnega dela pripomorejo tudi k povečanju koncentracije in vztrajnosti. Pomagajo nam pri osredotočenosti in razvijanju sposobnosti vztrajanja in zaključevanja projektov. To posameznikom omogoča, da ostanejo gibki in prilagodljivi, kar je v današnjem hitro spreminjajočem se okolju izjemno pomembno.

Medtem ko svet hiti v digitalizacijo in individualizacijo, se na MARSu trudimo spodbujati ročne spretnosti in skupno ustvarjalno delo. Pa ne, da bi zanemarjali razvoj, saj organiziramo tudi delavnice AR tehnologije, animiranega filma in digitalizacije, spodbujamo rabo tehnologije kot orodja za delo. Vendar takrat, ko je to primerno in potrebno. Hkrati se trudimo ohranjati našo bogato kulturno dediščino, negujemo skoraj pozabljene spretnosti naših prababic ter hkrati spodbujamo medgeneracijsko druženje, medsebojno pomoč in sodelovanje.

Delavnica Bobik (foto Klara Šulek)

Delavnica tkanja (foto Klara Šulek)

Poletne počitnice (foto Hana Repše)

Noč čarovnic (foto Klara Šulek)

Zavod MARS Maribor je skupnost pedagogov in strokovnjakov s področij znanosti in umetnosti, ki se načrtno posveča neformalnemu izobraževanju v kulturi. Z ožjo ekipo: mag. Hano Repše, Natalijo Zabav, Manjo Jerič, Aljo Krofl, Ireno Pamič, Tanjo Veber, Tino Leskovšek Krevl, Klaro Šulek in mag. Domnom Rupnikom sodelujejo zunanji sodelavci, usposobljeni mentorji, prostovoljci ter partner-ske organizacije, celotna ekipa, ki uresničuje Marsove programe, šteje več kot 30 posameznic in posameznikov. Skozi programe dijaške prakse, usposabljanja in prosto-voljstva MARS nudi mladim možnosti pridobivanja izkušenj pri delodajalcu. Pri tem vsi stremijo k skupnemu cilju in poslanstvu. Zavod MARS Maribor deluje v javnem interesu na področju kulture. **Več o Zavodu MARS Maribor:** <https://www.marsmaribor.org/>.

MESTNI PARK

kot navdih za delavnice pomoči z umetnostjo

Prispevek predstavlja pomoč z umetnostjo/umetnostno terapijo – stroko, ki se v zadnjem času vse bolj uveljavlja na področju dobrobiti in zdravja, ter združenje, v katerem strokovnjaki s tega področja delujejo – Slovensko združenje umetnostnih terapevtov (SZUT). Kot primer dveh dobrih praks njegovega delovanja opisuje dogodka v Mestnem parku Maribor in Krajinskem parku Tivoli v Ljubljani.

Slovensko združenje umetnostnih terapevtov (SZUT) bo letos praznovalo 20 let svojega obstoja in delovanja. Člani SZUT-a delujemo na področju sociale, zdravstva, vzgoje in izobraževanja, kulture in umetnosti. Delujemo v različnih institucijah, kot so na primer domovi za starejše, šole, vrtci, rehabilitacijski centri, v nevladnem sektorju pa tudi zasebni praksi. Pri našem delu je moč prepoznati preventivo, kurativo in preplet obojega.

Glavni cilj članov združenja je, da prispevamo k izboljšanju duševnega zdravja, rezilientnosti ter bogatenju socialno-kulturnega življenja posameznika, skupin in skupnosti. Pri tem izhajamo iz različnih modalitet pomoči z umetnostjo: likovne, plesno-gibalne, dramske, glasbene in integrativne, ki povezuje vse modalitete.

Naše delo je tudi ozaveščati ljudi o pomenu skrbi za duševno zdravje. Zato smo 18. maja 2023 na 1. Festivalu duševnega zdravja, ki ga je organiziral NIJZ, na svoji stojnici izvajali aktivnosti in predstavljali svoje delovanje obiskovalcem.

Izobraževanje za strokovnjake pomoči z umetnostjo poteka na Pedagoški fakulteti v Ljubljani kot podiplomski študij Pomoč z umetnostjo od študijskega leta 2012/13. Pred tem pa je od leta 1996 do 2008 potekal specialistični študij Pomoči z umetnostjo.

Za opisana primera dobre prakse smo v sodelovanju z drugimi organizacijami ustvarili bogate izkušnje za udeležence delavnic v dveh čudovitih mestnih parkih, v Ljubljani in v Mariboru.

Primeri dveh dobrih praks delovanja članov SZUT-a v naravnem okolju:

*Bea De Cecco,
članica Slovenskega združenja umetnostnih terapevtov*

Dogodek v Krajinskem parku Tivoli (foto Urška Boljkovac)

EFAT (*angl.* European Federation of Art Therapy) je razglasila 24. september za Evropski dan likovne terapije (*angl.* Day of Art Therapy in Europe). Leta 2022 je bil krovni naslov WE HAVE A DATE. Tako so 24. 9. 2022 članice SZUT v ljubljanskem parku Tivoli, v bližini Mednarodnega grafičnega likovnega centra, ki je bil projektni partner, pripravile dvourno promocijsko delavnico pomoči z umetnostjo, pod imenom Narava Umetnost Zdravje: Terapevtska moč ustvarjanja v naravnem okolju. Skupino je oblikovalo 16 udeležencev. Delavnice so se v celoti izvajale v naravi in so bile brezplačne, dostopne vsem, ki so lahko prišli na sam kraj. Na delavnicah so udeleženci imeli možnost odkrivati svoje notranje vsebine s pomočjo gibalnih in likovnih elementov Pomoči z umetnostjo. Dogodek se je rodil iz pobude Jasmine Ferček, ki deluje v interesni skupini Eco Art Therapy znotraj EFAT. Sooblikovali so ga člani SZUT.

Umetnostno terapevtski dogodek (foto Urška Boljkovac)

Dne 26. 8. 2023 so člani SZUT-a v mariborskem Mestnem parku, v sklopu Platforme sodobnega plesa (njegovna umetniška in programska vodja je članica SZUT-ta Mojca Kasjak) izvedli izkustven dogodek v naravi. Zbralo se je 13 udeležencev in udeleženk. Tudi tokrat so udeleženci lahko spoznali v naravi utemeljen pristop pomoči z umetnostjo. Kot v Tivoliju je srečanje oblikovalo preplet različnih modalitet, z dodanim elementom dramske terapije. Elementi dramske terapije so še dodatno omogočili izkušnjo igre, eksperimentiranja, raziskovanja, mehčanja, luščenja, osvobajanja, vsega česar ne potrebujemo tukaj in zdaj.

Mariborski park je omogočil varen in navdihujoč prostor za ustvarjanje in za dragoceno izkušnjo raziskovanja, odkrivanja, oživljanja svojega vira moči. Skupina je črpala navdih in material iz narave ter ga preko različnih modalitet pomoči z umetnostjo povezovala v smiselno celoto. Festival Platforma sodobnega plesa je izrekel toplo dobrodošlico in pokazal svoje gostoljubje s čudovito pogostitvijo ob zaključku dogodka.

*Dogodek v Mestnem parku Maribor
(foto David Orešič in Igor Unuk)*

Zaključujem z zapisom lastne izkušnje na evropskem dnevu likovne terapije v Tivoliju:

»Vstopiti v prostor, obdan z drevesi. Tu, na Zemlji, so že vrsto let. Vpeti v živ žav, ki se dogaja mimo njih in okrog njih. Navidezno nepremično zrejo v okolico in s svojimi vejami se vpletajo v življenja posameznikov. Lahko se mimobežnemu opazovalcu poraja misel: »Tako so daleč in hkrati blizu, a nikoli se ne bodo dotikali drug drugega.« Vendarle imajo nekaj skupnega. V Tivoliju so posamezna drevesa povezana.

Za trenutek sem se ustavila, pogledala vase in okrog sebe. Ozrla sem se v nas. Zaznala zemljo pod nogami. Ritem narave, v katerem smo povezani vsi. Le odtenki so različni. Me to bogati? Srečati se v naravi s sabo, z drugimi in s stvarstvom. Z zaupanjem vstopiti v srečanje in dopustiti, da se zgodi. Biti v srečanju. Biti.«

(vdih in skupaj z izdihom) »Ja, (pavza) takšno je bilo moje doživljanje prvega Evropskega dne terapije z umetnostjo.«

*Dogodek v Mestnem parku Maribor
(foto David Orešič in Igor Unuk)*

DRUŽINSKI TURIZEM Z ZGODBO: pravljичno-doživljajska transverzala po Sloveniji

*Ksenija Mulej,
Zavod Škratelj*

Pravljичno-doživljajska transverzala po Sloveniji na inovativen način predstavlja različne kraje po Sloveniji in jih povezuje v edinstveno izkustvo naravne in kulturne dediščine. Tako nastaja mreža doživetij v naravi, ki obiskovalce kot tudi lokalno prebivalstvo spodbujajo k trajnostnemu in okolju prijaznemu življenjskemu slogu: nudijo oddih za vso družino, krepijo fizično in duševno zdravje prebivalcev, spodbujajo rekreacijo in dejavnosti na prostem, v naravi ter spodbujajo medgeneracijsko sodelovanje in zanimanje za trajnostni turizem.

V zavodu Škratelj, pod vodstvom Uroša Grilca in Nine Peče Grilc, že od leta 2015 ustvarjamo priložnosti in produkte, katerih namen je povečati participacijo različnih starostnih skupin v kulturi, promocija gibanja v naravi in razvoj produktov kreativnega turizma. Svoj namen dosegamo s pomočjo izvajanja različnih dejavnosti, kot so izdajanje knjig za otroke in mladino, oblikovanje družinskih pravljичno-doživljajskih poti v naravi ter izvajanje drugih

programov, ki na inovativen način združujejo ustvarjalnost, kulturno dediščino, izročilo in zdrav način življenja.

S pomočjo kakovostne ponudbe družinskega turizma, izvirnih zgodb, povezanih z lokalnimi elementi, nastajajo integralni turistični produkti, ki z inovativnimi oblikami prezentacije dediščine in s pomočjo izvirnega koncepta doživljajskosti oblikujejo doživetja, tako zabavne kot poučne in ustvarjalne narave.

Ideja družinskega turizma z zgodbo se je izkazala za izredno uspešno in iskano. Zanimanje občin, lokalnih društev, posameznikov za tak način prezentacije dediščine njihovega kraja namreč narašča iz leta v leto, kar potrjuje naše dobro opravljeno delo predvsem pa potrebo po kakovostnih turističnih produktih za mlade, družine, ki v sebi združujejo tako bralno pismenost kot aktivno učenje v naravi na zabaven, interaktiven način.

Tako je nastala in se širi Pravljичno-doživljajska transverzala po Sloveniji. Gre za edinstvena doživetja v naravi,

Krškočara (foto Domen Pal)

na lahkih pohodniških poteh, vsebine pa so vezane na kulturno in naravno dediščino, ustno izročilo in tradicijo ter trende, ki oblikujejo mesto v današnjem času. Naj vas ne zavede in prestraši beseda transverzala, saj le-ta ni vezana na visoke vrhove naših prelepih gora, temveč na njen pomen povezovanja slovenskih krajev v unikatna doživetja.

Trenutno pravljичno-doživljajske poti bogatijo že 11 krajev po vsej Sloveniji, od Krškega, Domžal, Krvavca, Dobrove, Polhovega Gradca, Bevk, Vrhnike, do Štanjela in Kubeda. Vsaka pot je doživetje s svojo izvirno zgodbo, zapisano v slikanici, interaktivno beležko z zabavnimi nalogami ter škratolovsko nagrado za uspešno opravljeno misijo. Poti krasijo lesene in kamnite skulpture pravljичnih junakov iz slikanic ter doživljajske točke, ki navdušujejo vse, ki pridejo mimo, pravljичnost in resničnost pa se skoraj nevidno prelivata in odkrivata skrivnosti. Z doživetjem, ki ga poti nudijo družinam, lahko na pohodniško pot odpeljete otroke različnih starosti, saj hoja kar naenkrat ni več težava. Le zakaj bi bila, če pa nas ravno hoja pripelje do naslednje točke, junaka, skrivnostnega škrata, rečne vile ali velikana? Tri ure pohodništva, kar je povprečen čas, ki ga družine preživijo na poteh, minejo kot bi trenil in zadovoljstvo na koncu je neizmerno. Morda tudi zato, ker otroke na koncu čaka nagrada za dobro opravljeno misijo, za trud, ki ga vložijo v raziskovanje ugank narave in dediščine?

Proces nastajanja pravljичno-doživljajske poti zahteva svoj čas, vanj pa je vključenih veliko število deležnikov. Produkti temeljijo na medpodročnem sodelovanju, kjer smo tekom let oblikovali številna ustvarjalna partnerstva z raznolikimi

umetniki, rokodelci, gospodarstveniki ter instituti za varovanje naravne in kulturne dediščine, muzeji, mladinskimi centri in lokalnimi kulturnimi društvi. Ravno lokalna skupnost je tista, ki najbolje (pre)pozna potrebe znotraj svojega kraja/mesta ter poda prve smernice, na podlagi katerih se začne proces idejnega ustvarjanja.

Poti poskušamo vedno vpeti na že obstoječe pohodniške oziroma sprehajalne poti ali zelene površine znotraj oz. v okolici kraja, ki jih prebivalci že dobro poznajo. Z zgodbo, pravljičnostjo in doživljajskostjo dobijo novo podobo in so kot take privlačne tudi za obiskovalce iz drugih koncev Slovenije. Glavno vodilo pri nastajanju poti je vključevanje lokalne skupnosti tako na začetku kot tudi po končanem delu, ko jo poskušamo čim bolj aktivno vključevati v upravljanje in promocijo samega produkta. Želimo si, da je lokalna skupnost tista, ki bo dihala s potjo, jo sprejela za svojo, bo njen najboljši promotor in skrbnik. Zato naši interpretativni vodniki vselej prihajajo iz lokalnega okolja.

Naši glavni cilji so spodbujanje obiskovalca k trajnostnemu načinu življenja, k aktivnemu preživljanju prostega časa v naravi, k rekreaciji in dejavnostim na prostem, spodbujati medgeneracijsko sodelovanje. Predvsem pa v tem hitrem življenjskem slogu nuditi idejo za oddih, sprostitve in vsaj za par uric odmik od težav vsakdanjega življenja.

Dobrodošli na doživetjih, ki jih ustvarja zavod Škrateljč – kjer se znanje, narava, zabava, šport in ščepec čarovnije združijo v nepozabno izkušnjo!

Za več informacij o našem delu in dogodkih obiščite www.skrateljč.org ali [FB Škrateljč](https://www.facebook.com/skrateljc).

Otvoritev pravljično-doživljajske poti
Škratji Kras (foto Ana Rojc)

JATE IZKUŠENIH - mestne zgodbe predstavnikov tretjega življenjskega obdobja

Prispevek predstavi projekt avtorjev Ajde Tomazin in Roka Kravanja, Jata izkušenih_ medgeneracijska družbena koreografija. Zapisuje zgodovino in potek nastajanja ter napoveduje prihodnost nastajanja Jat izkušenih v večjih mestnih središčih.

JATE IZKUŠENIH _ mestne zgodbe predstavnikov tretjega življenjskega obdobja

Si lahko predstavljate, da z naključnimi sprehajalci na kranjski tržnici plešete in prepevate pesem *Nine Pušlar Svet je tvoj*? Da v taktu *Shostakovičevega valčka št. 2.* prečkate most čez Savinjo med Mestnim parkom in Osrednjo knjižnico Celje? Si obujete *Boots for walking* kot vas vabi *Nancy Sinatra* in spoznate Mursko Soboto? Z obiskovalci uprizoritve prepevate pesem Krila Aleksandra Mežka na Prešernovem trgu v Ljubljani?

Si lahko predstavljate, da tudi na takšen način odkrivате in spoznavate (svoje) mesto?

Ob tem pa vas spremljajo izkušene ptice – Nika, Vladka, Jasna, Vera-Verinika, Lidija, Polonca in Zlata – predstavnice tretjega življenjskega obdobja.

Uprizoritev v javnem prostoru, pri kateri vas izkušene ptice najprej opremijo s sluškami, Jata izkušenih ptic, je nastala v sodelovanju med Zavodom Odperti predali, Zavodom Carnica – Layerjeva hiša, Ljudsko univerzo Kranj ter Prešernovim gledališčem Kranj. Avtorski koncept je leta 2018 zasnovala koreografinja in oblikovalka Ajda Tomazin, od leta 2019 pa skupaj z igralcem Rokom Kravanjo in sodelavci snujejo in udejanjajo zadano mislijo, da nudijo slišanost in vidnost novim generacijam predstavnikov

Gibanica Ljubljana (foto Nada Žgank)

*Ajda Tomazin in Rok Kravanja,
ODPRTI PREDALI*

– zavod za sodobne interdisciplinarne procese Kranj

tretjega življenjskega obdobja, ki imajo skladno z razvojem družbe in načinom življenja nove potrebe, želje in možnosti za osebnosti razvoj, izobraževanje ter socialno aktivnost. S projektom jim odpirajo vrata v umetniško izkustvo nastajanja sodobne uprizoritve.

Marca 2019 je na uvodno uro sedem popolnih neznank prinesla gola radovednost in danes, ko so formirane v Jata izkušenih ptic, rade povedo, da niti približno niso vedele, kaj lahko pričakujejo in kam bodo poletele. Vsak četrtek med deseto in dvanajsto uro dopoldan so se več kot dva meseca srečevali v Layerjevi hiši, se s preizkušenimi vajami iz plesno-gledališkega področja dodobra spoznali, brusili veščine nastopanja, skupinskega dela, ob tem pa mapirali mesto, se pogovarjali o njegovih zanimivostih in si pripovedovali zgodbe in spomine vezane na mesto, jih kasneje tudi snemali, opremljati z glasbo in jih začeli skozi nastajajoče zvočne posnetke preverjati na sprehodih skozi mesto. »Tako se je postopoma kalila zgodba kranjske jate; hkrati individualna in skupinska, osebna in družbeno-zgodovinska. Iz materialov je luščila in spodbujala intimna doživetja udeleženk in jih subtilno spleta v širšo družbeno problematiko,« je o uprizoritvi zapisala teatrologinja Jasmina Založnik.

Premiero je JATA IZKUŠENIH PTIC, podnaslovljena kot Družbena koreografija v tretjem življenjskem obdobju, doživela 14. oktobra 2019 v Kranju, kjer je tudi nastajala.

V naslednjih letih je Jata izkušenih ptic poleg stalnih ponovitev v Kranju in gostovanju v dodatnem programu Tedna slovenske drame odletela tudi na festival Gibanica v Ljubljano, kjer je prejela nagrado občinstva. Svoj let je nadaljevala v Murski Soboti na festivalu Fronta, izvajala virtualne polete v času karantene ter se ustavila tudi v Škofji Loki in v Celju, Jata izkušenih ptic je bila nominirana za nagrado AMATEO in izbrana med pet najboljših projektov z ljubiteljskimi igralci, ki imajo pozitiven učinek na skupnost in pomembno vplivajo na kakovost življenja v lokalni skupnosti.

»Jata izkušenih ptic enakovredno razpira poglede in spomine vseh njenih delov/deležnic ter v dialogu in spoju ustvarja edinstveno zgodbo Kranja. Subtilno opisuje njegovo spreminjajočo podobo, beleži spomine in družbeni utrip mesta, ki je podvržen osebnim doživetjem in vtisom. Prvoosebna pripoved s poudarjeno subjektivnostjo razpira množičnost so-bivajočega percipiranja posamičnega kraja

in dogodka ter tako z rahločutnostjo spregovori o spremi-
njanju, minevanju, spominih, bližini, soodvisnosti in
povezanosti. Kljub temu, da so ti pogledi intimni in
edinstveni, so lahko dovolj splošni, da se v njih posredno
prepoznamo, kot tudi občutimo lepoto medsebojnih razlik
in naše lastne ranljivosti,« je povedala Jasmina Založnik.

»O jatah in o delčkih, ki sestavljajo jate. Predstava, ki te
prestavi v notranji svet, a te pusti, da te nosi.« – obiskovalec
Friderik

Z metaforičnim naslovom Jate izkušenih ponazarjamo
pomen specifik kolektivnega telesa. Jata je namreč del
kompleksnega organizma odnosnosti, gibanja, soodvi-
snosti, ki kljub vsemu sprejema in integrira individualnost.
V živalskem svetu je to pogosta organizacijska oblika
ranjlivejših skupin, saj s številčnostjo povečuje učinkovitost
njenih posamičnih delov. V njej se pretakajo informacije;
zaščita in varnost v jati sta močnejši. Hkrati takšna
organizacijska oblika kolektivnega telesa uspešno prispeva
k racionalizaciji energije njenih članov. Jata s številčnimi
očmi na primer hitreje opazi plen/hrano kot tudi morebitne
napadalce ter se plenilcem uspešneje zoperstavi. S pojmom
jate želita avtorja afirmirati pomen in moč skupnosti, na
katero v vse bolj individualiziranem svetu pogosto
pozabljamo.

V letošnjem letu se je s podporo Ministrstva za kulturo
začela udeleževati vizija projekta – vzpostavitev Jat
izkušenih še v drugih mestnih središčih Slovenije.

Tako se za letos načrtujeta dve novi jati, in sicer Jata
izkušenih_Škofja Loka v sodelovanju z Loškimi muzeji in
Jata izkušenih_Celje v sodelovanju s skupnostjo Umetniška
četrt. Vizija projekta je z lokalnimi udeleženci in ustvarjalci
ustvariti mrežo več jat, ki čez leto potujejo med mesti in
poskrbijo za stalno izmenjavo mestnih zgodb in družbenih
koreografij, s tem pa se oblikuje edinstvena izkušnja
izmenjave nesnovne kulturne dediščine ter obenem
vzpostavlja potujoča knjižnica zvočnih zgodb.

»Hvala za eno lepo uro, ki bo trajala še dolgo.« – obiskovalka
Liza

ODPRTI PREDALI – zavod za sodobne interdisciplinarne
procesne spodbuja razvoj, raziskovanje in inovacijo v domeni
sodobnih interdisciplinarnih praks. Izvaja različne
dejavnosti, kot so izobraževanja (za otroke, mlade, seniorje
in pedagoge), svetovanja, založništvo in avtorska
produkcija. Repertoar umetniških in pedagoških vsebin se
starostno razteza od malčkov do seniorjev.

Jata izkušenih ptic (foto Maša Pirc)

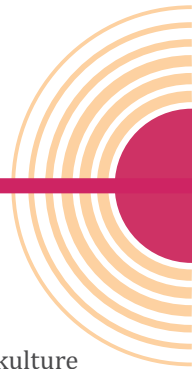
Jata izkušenih ptic (foto Maša Pirc)

Jata izkušenih ptic (foto Maša Pirc)

KULTURA ZA ZDRAVJE NA TABORU

Nepraktične žeNskE, mural s pticami in poletna šola o drevesih – upokojenke, upokojenci, kolektiv Škart in Bunker skupaj za lepše, bolj zdravo in prijetnejše življenje

Tabor

Četrto Tabor v Ljubljani ima dolgo in sočno zgodovino. Včasih je bil Tabor na obronkih mesta, tu so taborile vojske, trgovci, tu so se pasle krave; tu je bilo tudi mestno morišče (Friškovec), kasneje, od Avstro-Ogrske naprej, pa so na Taboru zrasle vojašnice, šole, športno društvo Tabor (Sokoli) ter tudi prva mestna elektrarna, kinodvorana, stanovanjske stavbe ...

Na Taboru je doma tudi zavod Bunker, ki od leta 2004 upravlja s Staro mestno elektrarno, industrijskim objektom, predelanim v gledališče, in Dom upokojenec Center, enota Tabor. Ker smo sosedi, poskušamo sodelovati in sicer ne samo tako, da bi uporabnike in uporabnice doma upokojenec vabili k nam v elektrarno na predstave (tudi to seveda), ampak da bi vzpostavili dolgoročnejša sodelovanja, upoštevajoč njihove interese in pobude. Sodelovanje traja že nekaj let, zadnja tri leta pa sodelujemo vsako leto avgusta v okviru festivala Mladi levi.

Tabor se v zadnjih letih prebuja, povečuje se število kulturnih in športnih aktivnosti, vsi pa si želimo, da bi pri njih sodelovalo lokalno prebivalstvo in tudi tisti, ki imajo morda malo težji dostop do različnih prostorov in pri sodelovanju različne omejitve.

Kultura za zdravje

Sodelovanje z različnimi deležniki, posamezniki in organizacijami, poskušamo v Bunkerju razvijati že leta, predvsem se poskušamo odzivati na pobude in potrebe. Seveda smo pri svojem delu opazili, da sta lahko umetnost in kultura izjemni sredstva za izboljšanje zdravja in dobrega počutja, za boljšo kakovost življenja, nedavno pa je vsa naša opažanja iz prakse potrdila obširna analiza »Culture for Health« – Kultura za zdravje. Povzetek študije je objavljen tu: [C4H SummaryReport V111LP shortsmall.pdf](https://www.c4h.eu/summary-report-v111lp-shortsmall.pdf) (cultureforhealth.eu).

Kultura za zdravje je študija, ki je poskusila zbrati izsledke številnih drugih študij in raziskav ter jih prelini v priporočila za odločevalce, sploh za Evropsko komisijo; torej kako lahko kultura prispeva k zdravju in boljšemu počutju.

*Klara Drnovšek Solina in Alma R. Selimović,
zavod Bunker*

Študija je prepoznala številne pozitivne učinke kulture na zdravje, mentalno zdravje in dobro počutje ljudi. Še posebej je to pomembno zdaj, ko podatki kažejo, da se počutje ljudi in mentalno zdravje slabšata. Študija je razvila seznam izzivov, ki bi jih kultura lahko učinkovito in celostno nagovorila (seveda kot komplementarno prakso vsem drugim zdravstvenim in drugim ukrepom) in pripravila tudi serijo priporočil odločevalcem. »Izsledki kažejo, da obstaja povezava med kulturnim udejstvovanjem ter pozitivnimi zdravstvenimi učinki. Koristi vključujejo: izboljšanje kakovosti življenja, splošno in psihološko dobro počutje, povečan socialni angažma, zmanjšanje občutij depresije in tesnobe, izboljšana kakovost življenja, ki je povezana z zdravjem pri pacientih s kroničnimi zdravstvenimi stanji, preprečevanje kognitivnega upada pri starejših in razvoj kognitivnih, čustvenih in socialnih veščin.«

Festival in aktivnosti

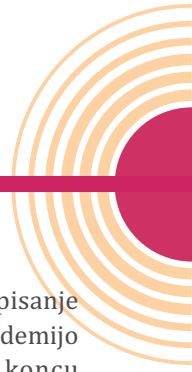
Ne moremo trditi, da smo se sodelovanja lotili zaradi zgornjega dokaznega gradiva o prispevku umetnosti k zdravju starejših, a smo veseli, da študije potrjujejo naša anekdotalna opažanja, da so tovrstna sodelovanja dobra za vse, da povezujejo skupnost, da z njimi prispevamo tudi k dostopnosti kulture, ki mora biti na voljo vsem, ne samo tistim, ki jo že znajo in zmorejo vključiti v svoja življenja ter da prispevajo tudi k zdravju starejših!

Kaj pa smo delali?

Festival poteka vsako leto konec avgusta, glavnino programa pa predstavljajo predstave sodobnega plesa in gledališča. Gostimo tudi delavnice, pogovore, koncerte, občasne razstave, predavanja in vsakoletni piknik. Sodelovanje z DUC Tabor poteka na različne načine, zadnja tri leta pa prek programa, kjer so vključeni ne samo kot konzumenti umetnosti, ampak postanejo upokojenke in upokojenci tudi ustvarjalci!

NEpraktične žeNskE

Kolektiv Škart, ki ga sestavljata Dragan Protić – Prota in Đorđe Balmazović – Žole, je nastal leta 1990 na beograjski fakulteti za arhitekturo. Osrednji koncept kolektiva je arhitektura človeških odnosov, ki ga udejanjata predvsem v mediju poezije in grafičnega oblikovanja, velik poudarek pa namenjata tudi alternativnemu izobraževanju. Tako zadnje desetletje nastaja vrsta raznolikih delavnic z otroki in starostniki, kakršna je bila leta 2021 tudi delavnica

Delavnica NEpraktične žeNskE (foto Nada Žgank)

Delavnica NEpraktične žeNskE (foto Nada Žgank)

NEpraktične žeNskE (foto Nada Žgank)

NEpraktične žeNskE, ki je združila ustvarjalno pisanje s skoraj stereotipnimi ročnimi deli starejše, med pandemijo ob rob potisnjene generacije. Na razstavi na koncu delavnice so upokojenke in upokojenki iz DUC Tabor v okviru festivalskega programa postregli z našpičenimi verzi in ostrimi družbenokritičnimi mnenji, izvezenimi in narisanimi na prtičke. Ob otvoritvi smo z njimi v senci kostanjev lahko tudi poklepetali, razstava pa je bila v javnem prostoru obešena do konca festivala. Izdali pa smo tudi knjižico z razširjenim naborom pesmi, spesnjenih na delavnici.

Izginjajoči v času

Leta 2022 so se Škart, upokojenke ter upokojenki in Bunker ponovno zbrali na Mladih levih na delavnici, ki se je posvečala okoljski tematiki – ogroženim vrstam ptic. Delovna metodologija je še vedno vključevala skupne kave, kakor smo jih začrtali z delavnico Nepraktične žeNskE, pa tudi skorajšnji obisk Barja (ki nam ga je preprečilo vreme), srečanje s strokovnjaki Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, spoznavanje življenj ogroženih vrst ptic v Sloveniji ter brskanje po spominih starejših generacij, ki se prenekaterih ptic, mlajšim popolnoma neznanih, še predobro spominjajo. Na steni doma upokojenec je nastal mural, ki nas spominja na lepoto ptic in lepoto vsakokratnih druženj, izginjajočih v času.

Mural ni samo umetniško delo, ki obeležuje delavnico, ampak je umetnina v javnem prostoru, ki s Taborom in ostalimi skupnostmi komunicira tudi navzven – priča o tem, da v domu živijo ustvarjalni ljudje, ki razmišljajo o okoljski problematiki.

Festivalska šola act – tema: drevesa

V 2023 pa smo se na predlog upokojenk in upokojenec, posvetili drevesom – sploh tistim, ki rastejo v taborski četrti, oziroma tistim, ki jih prebivalke in prebivalci Doma redno srečujejo na svojih poteh. V enotedenski delavnici smo prepletli še besedne umetnosti, ki jih skriva novo-odprta domska knjižnica, bogate spomine in vtise o naravi udeleženk in udeležencev delavnice ter prek predavanj strokovnjakov znanja o biologiji in arboristiki.

Predstavitve poletne šole o drevesih je bila pod taborskimi kostanji na klopcah v okviru festivala, trajne sledi delavnice pa so table, ki so jih upokojenke in ilustrator Đorđe Balmazović – Žole iz kolektiva Škart pripravili o drevesih in sedaj seznanjajo mimoidoče, da se z drevesi, ki jih vsakodnevno srečujemo, lahko bolje spoznamo.

Izginjajoči v času (foto Nada Žgank)

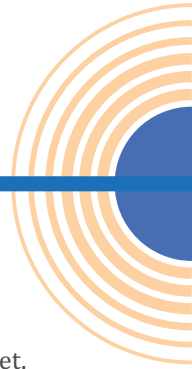
Še na mnoga zdrava leta!

Sodelovanje med Bunkerjem, Škartom in upokojenci je mikroprojekt, a upamo, da z vztrajanjem in trajanjem presega kratke, enkratne projekte in vzpostavlja dolgotrajnejšo zavezo skupnosti in tega, da z umetnostjo kontinuirano skrbimo za boljšo kakovost bivanja, ki posledično doprinese tudi k zdravju in dobremu počutju.

Verjamemo, da se z upokojenkami in upokojenci s Tabora srečamo tudi na festivalu Mladi levi 2024!

KULTURA IN UMETNOST

za zdravo družbo in posameznika

*Vilja Lukan,
Kulturni bazar*

Kulturni bazar, nacionalno medresorsko strokovno usposabljanje na področju kulturno-umetnostne vzgoje, poudarja pomen kulture in umetnosti za zdrav življenjski slog ter kakovostno preživljanje prostega časa. Kulturno-umetnostna vzgoja je izjemno pomembna za celostni razvoj posameznika, saj pripomore k boljšemu razumevanju sebe in drugih. Ustrezno ponujena umetniška izkušnja spodbuja čutno, spoznavno, čustveno in motivacijsko plat osebnosti otrok, mladostnikov ali odraslih. Skozi umetniške izkušnje se ljudje lahko učimo empatije in refleksije ter ustvarjamo lasten, kritičen pogled na svet. Kulturne vsebine, ki promovirajo zdravo življenje, spodbujajo različne ciljne skupine k skrbi za zdravje (duševno in fizično) in k vključevanju v kulturne dejavnosti, saj s tem krepimo zdrav življenjski slog ter podpiramo socialno vključenost in socializacijo.

Kultura, umetnost in zdravje

Svetovna zdravstvena organizacija na podlagi pregleda številnih študij poudarja pomembno vlogo umetnosti in kulture pri preventivi in promociji zdravja in dobrega počutja ter obvladovanju in zdravljenju bolezni skozi vso življenjsko dobo. Številni primeri dobrih praks v evropskem in širšem mednarodnem prostoru kažejo, da lahko s kulturnimi vsebinami, ki promovirajo zdravo življenje, spodbujamo različne ciljne skupine k skrbi za zdravje (duševno in fizično), z vključevanjem v kulturne dejavnosti pa krepimo zdrav življenjski slog ter podpiramo socialno vključenost in socializacijo.

Kulturno-umetnostna vzgoja je izjemno pomembna za celostni razvoj posameznika, saj pripomore k boljšemu razumevanju sebe in drugih. Ustrezno ponujena umetniška izkušnja spodbuja čutno, spoznavno, čustveno in motivacijsko plat osebnosti otrok, mladostnikov ali odraslih. Skozi umetniške izkušnje se ljudje lahko učimo empatije in

refleksije ter ustvarjamo lasten, kritičen pogled na svet.

Kulturni bazar – nacionalno stičišče kulturno-umetnostne vzgoje

Kulturni bazar se že 16. leto zapored posveča različnim temam, ki se dotikajo kulture, umetnosti, dobrobiti posameznika in družbe ter zdravega načina življenja. Tematski sklopi, kot so Zdrav in ustvarjalen življenjski slog (2014), Z umetnostjo o naravi, športu, gibanju, okolju in zdravju (2018), Zdravje, šport, gibanje, umetnost in tehnologije (2019), Zdrav in ustvarjalen življenjski slog (2023) in Bivanje v sožitju – kultura in umetnost za varen in spodbuden svet (2024) skozi pester program predavanj, pogovorov, delavnic, predstav, koncertov ... poudarjajo pomen kulture in umetnosti za dobro duševno in fizično zdravje posameznika. Kulturni bazar želi okrepiti zavest o pomenu kulturno-umetnostne vzgoje v vzgoji in izobraževanju ter širši družbi predstaviti kakovostne profesionalne kulturno-vzgojne projekte in programe in poudariti vpliv kakovostne kulturno-umetnostne vzgoje na celoviti razvoj otrok in mladih ter na njihovo kakovostno in ustvarjalno preživljanje prostega časa. Velik poudarek daje vzpostavitvi nacionalne mreže koordinatorjev kulturno-umetnostne vzgoje, saj sta za razvoj kakovostne kulturno-umetnostne vzgoje v formalnem in neformalnem izobraževanju pomembna povezovanje kulturnih ustanov in vzgojno-izobraževalnih zavodov ter podpora od lokalne do nacionalne ravni. Ob tem pa spodbuja kreativna partnerstva različnih resorjev ter krepi sodelovanje kulturnih ustanov na posameznem področju.

S povezovanjem in medsebojnim sodelovanjem lahko otrokom, mladim in odraslim predstavimo in približamo kakovostne umetniške vsebine, jih spodbudimo k sodelovanju v kulturno-umetniških dejavnostih in s tem prispevamo k zdravemu in ustvarjalnemu življenjskemu slogu.

REPUBLIKA
SLOVENIJA

MINISTRSTVO
ZA KULTURO

MINISTRSTVO ZA VZGOJO
IN IZOBRAŽEVANJE

cankarjev dom

Kulturni
bazar

2024

Kulturni bazar je svoja vrata na široko odprl v sredo, 20. marca 2024. V Cankarjevem domu v Ljubljani se je zvrstilo več kot 40 dogodkov z različnih področij kulture in umetnosti: predstave, filmske projekcije, predstavitve, predavanja, okrogle mize, delavnice in vodenja po razstavi. Osrednja tema je bila Bivanje v sožitju – kultura in umetnost za varen in spodbuden svet. Skozi program smo poudarili pomembno vlogo kulture in umetnosti pri ustvarjanju varne, spodbudne in vključujoče skupnosti s poudarkom na vzgojno-izobraževalnem okolju. Predstavili smo kulturno-umetnostne vsebine vseh področij umetnosti, ki naslavljajo bivanje v sožitju, hkrati pa smo z različnimi kulturno-umetnostnimi dejavnostmi izpostavili primere dobrih praks različnih ustvarjalnih partnerstev na nacionalni in lokalni ravni. Tema odpira prostor za vzpostavljanje novih odnosov in vezi, in sicer tako med ljudmi kot tudi med različnimi področji našega bivanja (zdravje, okolje in prostor ...).

Kulturni bazar (foto Nada Žgank)

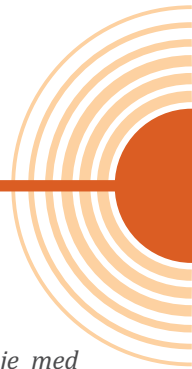
Kulturni bazar k udeležbi na strokovnih usposabljanjih vabi širšo strokovno javnost, predstavnike lokalnih skupnosti, kulturnih ustanov in vzgojno-izobraževalnih zavodov, saj s primeri dobrih praks spodbuja prenose le-teh v druga lokalna okolja. Na dogodkih, kot so Vodstva in delavnice kot osnovni gradnik razmerja in razumevanja med galerijo in šolsko skupino, Kako zdravo zazibamo otroka v spanec?, Kako vključiti teme o prostoru, trajnosti in podnebnih spremembah v redni pouk? iz letošnjega programa, strokovnjaki iz različnih področij predstavljajo uspešne projekte in dobre prakse ter spodbujajo, da se le-te prenesejo v druga lokalna okolja. Obenem pa Kulturni bazar poudarja, kako lahko načrtno izvajanje kulturno-umetnostne vzgoje na lokalni ravni, ki povezuje vzgojno-izobraževalne zavode in kulturne ustanove, prispeva k boljši kakovosti bivanja v lokalni skupnosti.

Kulturni bazar (foto Nada Žgank)

Kulturni bazar (foto Nada Žgank)

V prispevku bo beseda najprej tekla o vzgoji in/ali poučevanju s pomočjo umetniških praks, kjer s teoretičnim uvidom vstopamo v tematiko in jo na praktičnem primeru razlagamo skozi likovno ustvarjanje in soustvarjanje. Velik poudarek je na ateljejskem delu oziroma praktičnem delu.

Ker znanje izhaja iz študija na Universität der Künste Berlin, Institut für Kunst in Kontext, kjer med štirimi področji študija najdemo polje dela z družbenimi skupinami kot umetniki – likovni ustvarjalci – in nato kot umetniki v galerijskem prostoru na področju dela s publiko, se v prispevku dotikamo teh področij. Poudarek pa je na predstavitvi pojmov soustvarjanje in multiplo avtorstvo. Zaključujemo s predstavitvijo likovnega dela in posredovanja umetniške izkušnje v galeriji. Ob tem lahko spregovorimo o performativnosti, ki se jo lahko uporablja samostojno kot umetniško prakso, ali prakso v polju galerijskega posredovanja, hkrati pa lahko služi v namene podajanja informacij o likovnih delih ali muzejskih postavitvah. Slednje je v prispevku zgolj nakazano.

Ustvarjanje

Vzgoja/poučevanje z uporabo umetniških praks

S pedagoškega vidika lahko govorimo o tako imenovanem poučevanju z uporabo umetniških praks (angl. Education through Art), ki ga zagovarja Read (1974), saj meni, da mora biti umetnost podlaga za vzgojo. Pri tem Read (1974) ne meri na umetnostno oziroma likovno vzgojo v ožjem smislu, temveč si prizadeva za »integralni« koncept vzgoje, kjer je estetska vzgoja izenačena z intelektualno. Oseba se lahko »harmonično« razvije samo, če se obe izkustveni obliki – razumska in estetska v vlogi spodbujevalca razvoja čutil – enakomerno razvijata in zlijeta. Read (1974) ob tem ugotavlja: »si ne morem predstavljati, da vzgoja in izobraževanje delujeta kot trening na številnih ločenih področjih. Vzgoja in izobraževanje sta bolj celovita: dejansko predstavljata spodbujanje rasti človeka kot celote. Iz tega sledi, da ne gre niti povsem in niti večinoma za zadevo, ki se jo naučimo iz knjig, ampak sta vzgoja in izobraževanje del naše narave – del našega uma, ki se ukvarja s koncepti in abstraktnostmi. V otroku, ki še vedno ni dovolj zrel, da bi razmišljal s temi metodami bližnjic, bi to v veliki meri morala biti vzgoja čutov – čutov vida, dotika in sluha, z eno besedo: vzgoja občutljivosti.

mag. um., akad. slik. Katja Bednarik Sudec,
samozaposlena v kulturi

S tega vidika ne obstaja neko veljavno razlikovanje med umetnostjo in znanostjo. Obstaja samo človek kot celota z različnimi interesi in sposobnostmi, zato bi moral biti cilj vzgoje in izobraževanja samo razvijanje vsega tega v harmoniji in celovitosti.

Rousseau je bil prvi, ki je spoznal to resnico, in od Rousseaujevih časov dalje je bilo še nekaj velikih pedagogov – Fröbel, Montessori, Dalcroze, Dewey, ki so delovali v srcu vseh kulturnih dejavnosti. Povsod ostajajo isti pogoji, od verza pa do pesmi, od vrtno hišice do katedrale, od podkve do letalskega motorja. Občutljivost je skrivnost uspeha.« (Read 2022, 32–33).

V tem kontekstu opazujemo pojav učenja skozi umetniško dejavnost, ko otrok/mladostnik spoznava določene vsebine in/ali se skozi samoraziskuje/samoudejanja. V isti sapi omenjeni proces deluje vzgojno, saj vzpodbuja socialno izkustvo oziroma otrokova čustva v odnosu do vsebin, načina dela, (samo)udejanja in okolice, obenem pa tudi spodbuja estetske vrednote in v skupinskem ustvarjalnem delu možnosti razvoja empatije ter medsebojne pomoči in podpore. »Vsak je po svoje umetnik, če se ukvarja z umetniškim ustvarjanjem. Med igro ali delom /.../ ne izraža le samega sebe, temveč razkriva, kakšno bi moralo biti družbeno življenje.« (Krieger 2006, 120–174).

Soustvarjanje in multiplo avtorstvo z umetnikom na institucionalni ravni – vrtci, šole, javni prostor, galerije, muzeji in/ali osebni privatni ravni

V umetniškem svetu se ob pojmu soustvarjanje pojavlja pojem Multiple Autorenschaft/multiplo avtorstvo, ki ga je na Dunaju razvijal umetniški par, sestri Hochenbuchler. Značilno je, da se v njunem delu prepletata etika in estetika. V kolikor gledamo na etiko kot na razpravljanje o moralnosti, kako naj človek deluje v družbi, kako naj umetnik deluje v družbi, nam sestri Hochenbuchler ponujata odgovor s svojim delovanjem. Kljub temu, da ustvarjata kot samostojni umetnici, se že od začetka devetdesetih ukvarjata s t. i. skupinami na robu družbe oziroma ranljivimi družbenimi skupinami (pacienti s psihičnimi problemi, učenci z učnimi težavami, otroki s posebnimi potrebami ter kaznjenci). Pri tem zagovarjata princip sodelovanja, kjer se ob razstavah tesno povezujeta s svojimi sodelujočimi partnerji, ki skupaj z njima razstavljajo svoja dela. To obliko skupnega dela označujeta kot multiplo avtorstvo (več-avtorstvo), ki ga razumeta kot

temelj lastnega delovanja. V tem skupinskem delu se osredotočata na socialni angažma, kjer znotraj ustvarjalnega dela prihaja do spontanega kombiniranja materialov ter tehnik. Ob tem so sodelujoče skupine obravnavane kot enakovredni ko-producenti, v katerih prevladuje skupinsko delo, ki presega standardni ateljejski način dela; enakopraven odnos do dela pa ne velja le pri produkciji umetniških del, ampak tudi pri njihovem odkupu, saj se dobiček deli enakopravno med vse udeležence (Hohenbühler in Hohenbühler 2001).

Kot primer soustvarjanja in multiplega avtorstva predstavljamo nastajanje del *Angel varuh talentov I*, ki je nastajalo v sproščenem družinskem okolju v okviru umetniške kolonije (DLD 2023, Dvor).

Končna slika

Če sledimo tezi, da je »umetnost eden najprimernejših medijev za razvoj identitete, sebstva in moralne samopodobe otroka« (Kroflič 2014, 185), potem je vključevanje soustvarjalcev, otrok in/ali drugih v sam proces dela ter hkrati sledenje njihovim vsebinam in potrebam eden od možnih modelov, kako jim približati to izkušnjo. Moralna odgovornost se ne razvije preko podreditve institucionalni normi, ampak preko empatičnih odnosov in sodelovalnih dejavnosti, ki jih v veliki meri spodbuja umetnost.« (Kroflič, 2014:2).

Da bi presegli podrejanje institucionalnim normam v javnih in zasebnih zavodih, nam pogosto lahko pomagajo zunanji sodelavci, v tem primeru umetnik, ki ni zavezan institucionalni politiki in lahko vanjo s seboj prinese določeno mero svežine in svobode. Če pogledamo izobraževalne institucije, pogosto zaslutimo, da vlada določen »strah pred umetniško izkušnjo«, ki je povezana s:

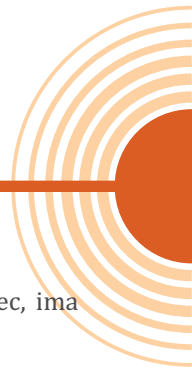
- podobo otroka kot nezmožnega vstopiti v aktiven in smiselni stik z umetnino;
- razumevanjem spodbujanja identitetnega in moralnega razvoja, ki temelji na klasičnem discipliniranju in trditvi, da se mora otrok najprej brezpogojno podrediti pravilom odraslih, da bi lahko bil kasneje svoboden;
- obe postavki temeljito spremeni filozofija celovitega induktivnega vzgojnega pristopa ter razumevanje umetnosti kot induktivne vzgojne prakse (Kroflič 2014).

V tem kontekstu lahko zunanji sodelavci in umetniki v ustvarjalnih projektih pomagajo preseči ta strah in ukoreninjeno logiko delovanja ter spodbuditi večjo občutljivost in spoznavanje tako drugačnega (drugega) kot sebe, in sicer kot senzibilno sposobne osebe lastne empatije

Detajl

Katja B. Sudec (otroci družine Štravs Rezelj, ter udeleženci kolonije, Suzana Štravs) Angel varuh I; 2023; akril na platno, objekti, tkanina, print na transparentno tkanino, epoksi smola; 100 x 195 cm.

ter empatije do drugega. »Spodbujanje otrokove igre in umetniške dejavnosti je ena od ključnih dimenzij vzgoje, ki omogoča otrokovo urjenje sposobnosti za spremembe.« (Kroflič 2014, 187).

V zgornjem primeru likovnega dela gre za primer soustvarjanja in poustvarjanja družinske zgodbe, vključevanja spomina na prednike ter njihovo moč in zapuščino, kakor tudi osredotočenost na delovanje članov družine v sedanosti. Otroci so vizualizirali svoje talente, medtem ko je starš podoživel in ubesedil nauke in vrednote, ki izhajajo iz družinske preteklosti.

V soočanju z določeno zgodbo, soustvarjalec ne posnema zgolj neke realnosti, ampak si dovoli podati stvari na svoj način: »Zgodba je preja, ki povezuje pretekle dogodke s sedanjimi in jih zlije v sanje o prihodnjih možnostih.« (Kearney 2002, 6). Tako izbere lastno realnost v prihodnosti in jo upodobi skozi zgodbo, ki jo realizira v procesu dela. »Ko v opisu dogodka prepoznamo vzroke in posledice zgodbe, smo se dokopali do njene resnice.« (Kearney 2002, 188). S tem mu je omogočeno spoznanje, da je v stiku s preteklimi dogodki (osebna zgodovina) in novimi situacijami (uresničenje želja za prihodnost) opravil del svoje identitetne poti, ki jo je občutil kot smiselno (»njegove« – osebne želje, spomini). Spoznamo, da je tega sposoben otrok/mladostnik, soustvarjalec že ob preprosti vključitvi v sam začetek dela.

Soustvarjalec s tem ne razpolaga samo z lastno realnostjo, ampak spoznava svoj domišljjski svet kot možno realnost ter se udejanja v umetniški imaginaciji. V primeru soustvarjanja sodelujoči izkusijo moč ustvarjalnega dela in lahko doživijo katarzo umetniškega dela že na predstopnjah ustvarjalnega procesa, kjer se ne samo ob vživljanju, ampak ob doživljanju nastajanja umetniškega dela razkrivajo in očiščujejo duševni občutki.

Performativnost v likovni umetnosti oziroma galerijskem posredovanju

Soustvarjalna praksa se lahko nadaljuje v galerijskem prostoru kot performativni moment postavitve dela. Performativnost je eden izmed možnih soustvarjalnih momentov kakor tudi model govora v galerijskem in ali muzealnem prostoru, ki ga na praktični ravni najlažje legitimno spodbujajo umetniki sami.

Po teoretiku govornega akta J. L. Austinu (Austin, v Garoian 2001) lahko ločimo med stvarnim in performativnim jezikom. Kot stvarni jezik razumemo dejstva in njihove domneve, kot performativni jezik pa razumemo jezik kot

dejanje. Opazovalec, v našem primeru soustvarjalec, ima možnost, da aktivno sodeluje.

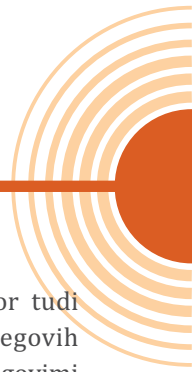
Če sledimo tezi, da je »umetnost eden najprimernejših medijev za razvoj identitete, sebstva in moralne samopodobne otroka« (Kroflič 2014, 185), potem je vključevanje soustvarjalcev, otrok in/ali drugih v sam proces dela ter hkrati sledenje njihovim vsebinam in potrebam eden od možnih modelov, kako jim približati to izkušnjo. Moralna odgovornost se ne razvije preko podreditve institucionalni normi, ampak preko empatičnih odnosov in sodelovalnih dejavnosti, ki jih v veliki meri spodbuja umetnost.« (Kroflič, 2014:2).

Da bi preseglji podrejanje institucionalnim normam v javnih in zasebnih zavodih, nam pogosto lahko pomagajo zunanji sodelavci, v tem primeru umetnik, ki ni zavezan institucionalni politiki in lahko vanjo s seboj prinese določeno mero svežine in svobode. Če pogledamo izobraževalne institucije, pogosto zaslutimo, da vlada določen »strah pred umetniško izkušnjo«, ki je povezana s:

- podobo otroka kot nezmožnega vstopiti v aktiven in smiseln stik z umetnino;
- razumevanjem spodbujanja identitetnega in moralnega razvoja, ki temelji na klasičnem discipliniranju in trditvi, da se mora otrok najprej brezpogojno podrediti pravilom odraslih, da bi lahko bil kasneje svoboden;
- obe postavki temeljito spremeni filozofija celovitega induktivnega vzgojnega pristopa ter razumevanje umetnosti kot induktivne vzgojne prakse (Kroflič 2014).

V tem kontekstu lahko zunanji sodelavci in umetniki v ustvarjalnih projektih pomagajo preseči ta strah in ukoreninjeno logiko delovanja ter spodbuditi večjo občutljivost in spoznavanje tako drugačnega (drugega) kot sebe, in sicer kot senzibilno sposobne osebe lastne empatije »Pojem "performativnost" pogosto zamenjujemo s performansom, ali je napačno postavljen na področje gledališča, kjer je opisan kot "performativna strategija". Če pogledamo izvor pojma "performativni" iz lingvističnega, sociološkega ali etnografskega zornega kota, se brž pokaže, da je tukaj potrebno natančneje razločevati med pojmi. Performativnost ni enostavno neka lastnost, s katero bi opisovali predstavitveno umetnost. Performativna dejanja šele potegnejo na dan resnico. Gre za to, da z dejanjem sami proizvajamo realnost. Performativnost govora je dejanje, ki ustvarja govor. Performativnost umetniškega dejanja, scenske predstavitve, performansa je tisto, kar nastane v skupnem

procesu med akterjem (umetnik, posrednik) in opazovalcem. Ko govorimo o performativnem, ne gre za metodo, postopek ali orodja umetniške prakse, temveč za spremenjeno obliko dožemanja družbe in umetnosti.» (Sudec 2011, 47).

Položaj opazovalca/soustvarjalca/gledalca se venomer spreminja. Gre za igro izmenjave med imaginacijo in so-produkcijo govora – v smislu govora kot produkta pogovora med opazovalcem in posrednikom. Poleg tega se zastavlja vprašanje integracije samo-doživetja in samo-učenja iz svojih izkušenj. To ponazarja »klasifikacija petih performativnih strategij« Garoiana (2001): zaznavno, avtobiografsko, kulturno, interdisciplinarno in institucionalno.

V našem primeru je bila soustvarjalka likovnega dela Angel varuh talentov I in II povabljena k lastnemu zapisu spomina o četu, tako na prvo likovno delo, ki so ga soustvarjali z otroci, kakor tudi potem ob postavitvi dela, kjer se je performativno odražalo v zapisu besedila na galerijski zid, kjer je stalo delo. Z zapisovanjem se je udeleževal spomin in prebolevanje, ob zabrisovanju pa se je simbolno udeleževalo preurejanje čustvenega spomina in preporod v sedanjih trenutkih. Bila je prebujena hvaležnost in odložitev bremena žalosti hkrati.

Pri zaznavanju nastanejo pri soustvarjalcu, kakor tudi potem pri opazovalcu metaforične povezave njegovih lastnih spominov in kulturnih zgodb v povezavi z njegovimi estetskimi izkušnjami, medtem ko zaznava, oblikuje svoja doživetja. To je zaznavno doživetje med telesom in svetom. Preko videnja, govorjenja in delovanja prinaša najprej soustvarjalec in nato opazovalec svoje subjektivno zaznavanje k umetniškemu objektu. Pri strategiji z izvrševanjem avtobiografije prinese soustvarjalec, opazovalec spomine in predznanja v soustvarjalno, ustvarjalno in nato galerijsko/ muzejsko kulturo. Tako se odpre pot, ki praviloma ostane skrita. Opazovalec ustvarja analogije, metafore in metonimije, preoblikuje likovne podobe v besede.

V tem slogu vključevanja pridobivata likovni ustvarjalec, umetnik kakor tudi institucionalni prostor izobraževalnih ustanov in ne nazadnje galerijski ali muzealni prostor. Hkrati pa se izvršujejo procesi reflektiranja in pridobivanja izkušenj kakor tudi opolnomočenja tudi na čustveni in psihološki ravni posameznika – pa naj bodo to otroci, mladostniki in/ali odrasli. Gre za moč estetskega sobivanja na širši bivanjski ravni, saj je v končni fazi likovno delo plod samega občečloveškega bivanja, iz katerega izhaja. Škoda se je oropati za tovrstna sodelovanja.

Literatura in viri

- Garoian, C. R. (2001). »Performing the museum«. *Studies in art education* 42(3): 234–248.
- Hohenbüchler, C. in Hohenbüchler, I. 2001. »Die multiple Autorenschaft, Kurzbeschreibung sozial-integrativer Projekte.« V: *Weltsichten*, ur. A. Müller in J. Schubert. 140 – 149. Hamburg: Edition Tiamat.
- Kearney, R. 2002. O zgodbah. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.
- Krieger, V. 2006. Was ist ein Künstler?; Genie – Heilsbringer – Antikünstler. Deubner Verlag für Kunst.
- Kroflič, R. 2014. »Vzgoja preko umetniške izkušnje«. V Zbornik za spodbujanje demokratičnega in emancipiranega dialoga med ponudniki kulturnih dobrin ter obiskovalci Projekt AKTIV, ur. K. Majerhold in K. Sudec, 182–197. Ljubljana: Društvo ŠKUC, Galerija ŠKUC.
- Read, H. 1974. *Education Through Art*. London
- Read, H. 2002. *To Hell With Culture*. London and New York: Routledge.
- Sudec, B. K. 2011. »Miselne fikcije v govoru o umetnosti.« Magistrsko delo, Institut für Kunst im Kontext, Fakultät Bildende Kunst, Universität der Künste Berlin.

S PLETENJEM V NAROČJU

Tekstilne skupnosti kot prakse skrbi, emancipacije, okrepljenih identitet, podpornih socialno-kulturnih tranzicij, nege in regeneracije.

*Jasmina Ferček, Oloop,
Zavod za sodobno tekstilno umetnost in oblikovanje
Zala Orel, Zavod Carnica*

Prispevek predstavlja izsledke raziskav dobrodejnih učinkov ustvarjanja s tekstilom na posameznika, skupine in skupnosti tako v Sloveniji kot širše. Ob tem ponuja predloge, kako lahko tekstilno ustvarjanje kot prakso skrbi in nege prenesemo na lokalno in nacionalno raven, v socialne, izobraževalne in zdravstvene sisteme.

Najbrž ste že kdaj naleteli na skupino žensk s pletenjem v rokah – v toplejših mesecih v parku ali na mestnem trgu, pozimi pa v kavarni, trgovini ali galerijskem prostoru. Z živobarvnim prejami, ki se kotalijo okoli njihovih nog, ustvarjajo izdelke za svoje bližnje, pri tem pa med sabo kramljajo o vsemogočem. Od njih se širi posebna spokojnost in smeh.

Čeprav je še vedno prisoten predsodek, da gre za »le za gospodinjski hobi«, vam bodo tako ustvarjalke same kot mnogi strokovni članki postregli z informacijami o njegovih pozitivnih učinkih na psihično in socialno dobrobit. Gre namreč za enega najboljših preventivnih načinov udejstvovanja zoper tegobe današnjega časa – vse pogostejše pomanjkanje življenjskega smisla, izoliranost ranljivejših posameznikov in družbenih skupin, pomanjkanje povezanosti, pripadnosti, pristnega medgeneracijskega učenja, živih stikov, da o stresu in prehitrem življenjskem tempu sploh ne govorimo.

(foto arhiv Zavod Tri)

Tekstil in tekstilne skupnosti kot prostor raziskovanja

Jasmina Ferček kot tekstilna umetnica in oblikovalka znotraj oblikovalskega kolektiva Oloop že deset let sodelujem z različnimi ženskimi skupinami, v katere prinašam tekstil kot ustvarjalni medij, pa tudi kot medij komunikacije, povezovanja, osebne rasti, psihične odpornosti in blagostanja nasploh. Ob tem raziskujem pozitiven vpliv tekstilnega ročnega dela na dobrobit in zdravje žensk ter njegovo, v zadnjih časih vse pogostejšo, uporabo na področju pomoči z umetnostjo. Vse več raziskav potrjuje, da imajo ustvarjalne aktivnosti s tekstilom pozitiven učinek na dobro počutje, kakovost življenja in zdravje, tako pri osebah, ki to počno individualno, kot tistih, ki so aktivne v tekstilnih skupinah, krožkih ali združenjih. Njihovi učinki so prepoznavnejši v obdobjih večjega stresa in v okoliščinah, v katerih postanejo zaposlitvene perspektive, življenjske možnosti in socialne mreže ljudi omejene.

Pred časom sem raziskovala pomen tekstilnega ustvarjanja za kulturno mešano skupino upokojenih ljubiteljic ročnih del. Ko sem jih vprašala, kaj jim pomenijo ročna dela, so mi pripovedovale:

Silva: »Če jaz s prsti ne bi nekaj delala, bi imela trde prste. Če en teden ne štrikam, komaj začnem. Sej pol se ulaufam, ampak prej ... Tako jih stalno migam. Za sklepno revmo je to idealno. Zato jaz tega ne bom nehala, nikakor, ni šans, dokler bom lahko.«

Amina: »To me pomirja, mi da eno zadovoljstvo. Uživam v tem. Zelo uživam. In rada izdelujem take izdelke, ki so res pomembni in koristni. In ki me v dobro voljo spravijo. Jaz sem vesela, ko naredim kak nov izdelek in mi rata.«

Marinka: »Imam vse večje veselje. Jaz po dva para nogavic in pol naredim na dan. Se na kavč lepo usedem, kako nadaljevanko gledam in štrikam. Meni gre. In meni to ful pomeni, meni je spremenilo življenje.«

Selma: »Veliko mi pomeni druženje ob tekstilu. Nove prijateljice sem pridobila, ko sem se začela ukvarjat z ročnimi deli. Veliko. To so osebna kvalitetna prijateljstva, ki trajajo. Meni to veliko pomeni, zelo rada hodim v skupino.«

Pri Založbi Vida je 2022 izšla knjiga Moč tekstila, v kateri sem strnila svoje raziskave v poljudno besedilo, namenjeno vsem, ki bi si želeli srečati s tem opolnomočujočim ustvarjalnim delom. Na voljo sem ponudila preproste tekstilne tehnike za sproščanje, upočasnjevanje in umiritev ter krepilne projekte, za tiste bolj zagnane, ki jih je kolektiv

Oloop (Tjaša Bavcon, Katja Burger Kovič, Jasmina Ferček) razvil in izvajal pri delu z depriviligiranimi skupinami žensk. Tjaša Bavcon je knjigi dala navdihujočo podobo. Knjiga je bila lani predstavljena na Festivalu duševnega zdravja, ki ga je organiziral NIJZ.

V tesnem raziskovalnem sodelovanju z Zalo Orel in Jasmino Ferček ter Bienalom tekstilne umetnosti BIEN23 Kranj je izšel priročnik z naslovom Tekstilnih skupnostih kot prostori moči, v katerem lahko preberete več o tekstilnih skupnostih in o tem, zakaj le-te predstavljajo vir znanja, s katerim lahko krepimo družbene sisteme nege, oskrbe, zdravja, socialno-kulturnih tranzicij, izobraževanja, emancipacije idr.

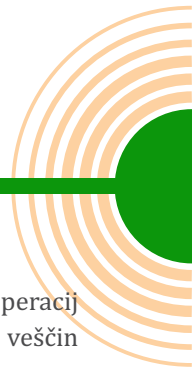
Svojo raziskavo sva lani predstavili na Mednarodni konferenci o umetnosti in zdravju (angl. International Conference on Art and Health) v organizaciji muzeja MAAT v Lisboni. Letos pa sva povabljeni na 22. Nordijsko konferenco za likovno terapijo (angl. The 22nd Nordic Art Therapy Conference).

Zakaj je ustvarjanje s tekstilom pomembno orodje dobrobiti in zdravja?

Umetnost, oblikovanje in rokodelstvo so kompleksne ali multimodalne aktivnosti, združene iz različnih komponent, ki krepijo zdravje ali sprožijo psihološke, fiziološke, socialne in vedenjske odzive, ki so povezani z našim zdravjem.

Nekatere raziskave potrjujejo, da sta se umetnost in rokodelstvo rodila iz potrebe po lažšanju življenjskih razmer, obenem tudi zato, da prek njih izražamo težave in probleme. Stik s seboj in skupnostjo prek ustvarjalnih aktivnosti s tekstilom je osnova mnogim sodobnim pristopom podpore in pomoči in skozi zgodovino se je že ukoreninila uporaba zdravilne ustvarjalnosti. Rokodelske in umetniške aktivnosti žensk s celega sveta ponujajo dragocene zgodovinske in novodobne primere terapevtske vrednosti tekstilne umetnosti in njene vloge kot pomembnega orodja preživetja ekstremnih razmer – globoke izolacije, travmatičnih dogodkov in izgub.

Ustvarjanje s tekstilom razveseljuje, prijetno vznemirja, motivira, angažira, vpliva na porast dobrih občutkov: radosti, ugodja, zadovoljstva, optimizma in samospoštovanja. Aktivnost krepí osebno identiteto skupaj z občutkom lastne vrednosti in ponosom na izdelavo zahtevnih izdelkov ter na učenje novih tehnik. Ko oseba postane ali je izdelovalka tekstila, krepí samozavest in zaupanje v lastne zmožnosti.

Aktivnost prispeva h kakovostnemu staranju in ponuja neklinične alternative k izboljšanju kakovosti življenja. Kadar ljudje zaradi telesnih omejitev starosti ne morejo biti aktivni, celo opazovanje ali dotikanje tekstilnih materialov ter pripovedovanje in premišljevanje o tekstilu dobrodejno vplivajo na krepitev življenjskega smisla.

Redno izvajanje ročnih del lahko pozitivno vpliva na zmanjšanje blažje oblike depresije in anksioznosti. Rokodelke z depresijo opažajo, da imajo večji zagon in so aktivnejše, prilagodljivejše, bolje upravljajo s časom in znajo bolje strukturirati druge dnevne aktivnosti. Zaradi večjega življenjskega zadovoljstva se lahko sčasoma zmanjša psihično nelagodje, depresija in tesnoba. Dovolj je že 20 minut tihega pletenja, kvačkanja ali vezenja dnevno, da omogočimo telesu, da se obnavlja, zdravi ali okreva.

Prav tako redno prakticiranje izboljšuje gibljivost sklepov in zmanjšuje bolečine pri osteoporoznem artritisu rok, krepi moč prstov, zmanjšuje jutranjo otrdelost sklepov in bolečino.

Zaradi ritmične, ponavljajoče, monotone in tipne narave tekstilna ročna dela sproščajo, pomirjajo in ustvarjajo stanja, podobna meditaciji. Ta ritem nudi takojšnje pomirjanje. Med pletenjem in izvajanjem drugih tekstilnih tehnik prihaja do sprostitvenega odziva, ki je merljivo stanje in prinaša umirjenost, posledično pa znižanje krvnega pritiska, srčnega utripa, presnove, dihanja in napetosti mišic ter upočasnjeno možgansko valovanje. Če redno izvajamo aktivnosti, ki sprožajo sprostitveni odziv, se njegovi učinki seštevajo. Na ta način pride do dolgoročnih fizioloških sprememb, ki nas varujejo pred škodljivimi posledicami stresa.

Pletenje, kvačkanje ali vezenje lahko prenašamo v osebnih torbica in ker ne zaseda veliko prostora ter ne ustvarja odpadkov in nereda, ga praktično lahko razgrnemo in izvajamo v naročju, kjerkoli in kadarkoli – na avtobusu, v čakalnici, parku, bolnišnični postelji ali invalidskem vozičku. Preprosta prenosljivost mnogih tekstilnih tehnik omogoča vključevanje osebam, pri katerih obstaja nevarnost izolacije.

V aktivnost se lahko vključi vsakdo, ne glede na nadarjenost in predznanje, v začetni fazi uporabimo tehnike, ki so preprosto učljive, po potrebi se jih lahko razvije v bolj eksperimentalno in kompleksno veščino. Vsakdo lahko najde nekaj zase glede na lastne zmožnosti, raven zdravja, razpoloženje, interese in prosti čas, ki ga ima na razpolago.

Ukvarjanje z ročnimi deli pripomore k pomnjenju in kontinuiranemu učenju različnih znanj in veščin, ki niso

povezane le s tekstilom – z uporabo matematičnih operacij in računalnika, učenje angleščine ali slovenščine, veččin sporazumevanja in podobno.

Ustvarjanje s tekstilom spodbuja kakovostne medosebne povezave, deljenje, podporo, druženje, pogovore in nova prijateljstva. V tekstilni skupini se lahko pridobiva tudi nov ustvarjalen navdih ter voljo in moč za vztrajanje v svojem delu in v učenju.

Tekstilne skupnosti in njihov pomen

»Tekstilna skupnost je največja skupnost, ki je kadarkoli obstajala v zgodovini človeštva. Govorim o ženskah, ki šivajo, pletejo in izdelujejo oblačila. In to počnejo od pradavnine vse do danes. Cela antika, antični Egipt, Perzija, antični Rim, Grčija, srednjeveška Evropa, Amerika, Indija ... Povsod so ženske izdelovale oblačila za vse. Torej, to je skupnost, ki je toliko časa skrbela za naša telesa in jih pokrivala. Ta skupnost je ogromna. Niti ena druga razredna skupina ni bila tako velika in močna. Čeprav ta moč ni zelo pogosto prišla do politike, oziroma nikoli ni. Prišla pa je v hišne ekonomije in do določene pozicije v družbi.«, je povedala Svetlana Slapšak kot uvod v razpravo na okrogli mizi o tekstilnih skupnostih na BIEN23 v Kranju.

Ker je v predindustrijskih obdobjih tekstilna produkcija zapolnjevala veliko časa, je bilo druženje ob izdelovanju tekstila pomemben del vsakdana. Kljub temu, da se je svet spremenil, je za mnoge ženske to še vedno pomembna sestavina njihovega življenja. Ljubiteljice tekstila so danes pogosto vključene v skupine, skupnosti ali študijske krožke, kjer z drugimi delijo svoje navdušenje do izdelovanja tekstila.

Družbena vloga tekstilnega ustvarjanja v skupini je v obstoječi strokovni praksi in literaturi vedno znova prepoznana kot izjemno pomembna. Pripadnost pletilskemu krogu je korak v družbeno blagostanje. Tekstilne skupnosti in okolja, na katere vplivajo, predstavljajo vir znanja o vsebinah in temah, ki lahko krepijo kakovost življenja mnogih ter v naš vsakdan prinašajo spremembe na bolje.

V Ljubljani in okolici ter na Gorenjskem deluje kar nekaj tekstilnih skupin in skupnosti – Breja Preja iz Škofje Loke, Razkrite Roke z Jesenic, KvaKvačkaš iz okolice Ljubljane, ter No-Border Craft in Zanke čez planke iz Ljubljane. Povečini gre za samoorganizirane odprte skupine, ki jih družijo ljubezen do tekstila in ki se redno srečujejo ter ustvarjajo z različnimi nameni in cilji. Nekatere skupnosti so usmerjene v izdelavo izdelkov za svoje bližnje in kakovostno druženje,

druge povezujejo svoje delo s humanitarnimi akcijami, nekatere živijo svoje poslanstvo z organiziranjem medkulturnih srečanj in izmenjave, ter nudijo materialno, psihično in socialno podporo priseljenkam, spet druge skupnosti skozi aktivističen tekstil umeščen v javni prostor, izražajo svoje nestrinjanje z dogajanjem v družbi.

Izpostavila bi še kolektiv Oloop, ki skozi svoje umetniške in oblikovalske participatorne projekte v galerijske prostore vabi širšo javnost in različne deprivilegirane skupine, da skupaj z njimi raziskuje potenciale tekstilnega ustvarjanja. Skozi socialno angažirano delovanje je kolektiv pomagal okrepiti mnoge posameznice in skupine, da so bolj suvereno in samostojno zaživele svoje (rokodelsko) poslanstvo.

Bienale tekstilne umetnosti BIEN Kranj vsaki dve leti poleg predstavitve kakovostne tekstilno-umetniške produkcije odpira prostor tekstilnim skupnostim, njihovem medsebojnemu sodelovanju in izmenjavi izkušenj.

Skozi raziskavo, ki sva jo opravili Zala Orel in Jasmina Ferček, v kateri sva intervjuvali predstavnice in vodje tekstilnih skupnosti doma in v tujini, sva izluščili področja življenja, kjer tekstilne skupnosti opravljajo pomembno družbeno koristno delo/vlogo.

(foto Ciril Jazbec)

Varen prostor deljenja

Članice tekstilnih skupnosti poročajo o okrepljenem občutku povezanosti, vzajemne podpore in skrbi, pripadnosti ter solidarnosti. To je prostor, kjer so videne, slišane in kjer nudijo druga drugi, kar potrebujemo, ob tem se poraja občutek, da so pomembne in vredne. Tako se ustvarja prostor zaupljivosti, pripovedovanja osebni zgodb, izpovedi o težkih trenutkih in stiskah.

Okrepljena identiteta

Človekovo dožemanje blagostanja in kakovosti življenja je povezano z njegovo izkušnjo vključenosti v določena opravila, ki mu dajejo občutek identitete. Postati in biti izdelovalka tekstila, prispeva k individualnemu občutku sebe in osebni identiteti. Kolektiven občutek sebe pa razvija skozi pripadnost skupini, skupnosti ali združenju. Ko oseba postane, je in pripada, se ji krepi samospoštovanje in samopodoba. Za priseljeno žensko lahko tekstilna skupnost pomeni prvi prostor, s katerim se identificira, se v njem počuti domače in vključeno.

Podpora socialno-kulturnim tranzicijam

Tekstilno ustvarjanje v skupini se lahko uporablja kot način podpore za zdrav in čim manj stresen prehod pri vstopu v novo kulturno ali socialno okolje (selitev, migracija) ali pri prehodu iz bivanja v instituciji (zapor, popravni dom, psihiatrična bolnišnica, azilni dom) v neodvisno življenje.

Emancipacija

Za žensko emancipacijo in samostojnost so ročna dela izjemnega pomena. Tekstilna produkcija, preja ali tkanje se vedno nahajajo v ozadju vsebin, povezanih s krčenjem ali širjenjem prostora ženske svobode. Ko se ženska ukvarja s tekstilom, ima popolno miselno svobodo in avtoriteto. Tako je izražanje in komunikacija preko tekstila dostopna tudi nepismeni osebi. Skupnost je prostor, kjer se izrazi osebno, družbenokritično in duhovno, iz njega črpa podporo in moč.

Tekstilni aktivizem

Zmožnost, da preko rokodelstva delujemo, pomeni njegov potencial v družbenem in političnem delovanju. Tekstilno ustvarjanje je zato pogosto orodje aktivizma na različnih družbenih področjih: od bojev za socialno pravičnost, odpravo družbenih anomalij, nesorazmerij in neenakosti, za spoštljiv odnos do narave do izvajanja humanitarnih akcij, zagovorništva žrtev nasilja in zatiranja, ter kot oblika političnega aktivizma v času vojn in nemirov.

Kaj se od tekstilnih skupnosti lahko učimo in spremenimo v modele lokalnih in družbenih praks na področju zdravja in sociale?

Priporočila politikam

Staranje prebivalstva, pritisk na zdravstvene sisteme, migracije zaradi nasilja in podnebnih sprememb ter strukturne neenakosti povzročajo razpad socialne strukture. Eden od ciljev raziskovanja učinkov tekstilnega ustvarjanja in programov, ki jih podpira in oblikuje BIEN Tekstilna kultura, je tudi seznanjanje oblikovalcev politik in javnosti o koristnih učinkih skupinskega tekstilnega ustvarjanja. Tekstilne skupnosti delujejo kot rezervoarji znanja ter krepijo družbene sisteme nege, oskrbe in zdravje. Posamezniki in lokalne skupnosti, ki aktivno ali indirektno skrbijo za odpornost in opolnomočenje s pomočjo metod umetnosti in ustvarjanja bi morali biti razumljeni kot agenti sprememb v družbi. S kategorizacijo pozitivnih učinkov tekstilnih praks želiva omogočiti praktikantom umetnosti in rokodelstva, da profesionalizirajo svoje delo in vključijo koristne izsledke v svoje vsakodnevne izzive; socialnim delavcem in strokovnjakom nege in oskrbe, da uporabljajo pristope tekstilnega ustvarjanja kot podporna orodja; politikom, da prepoznajo pomemben vpliv ustvarjanja pri naslavljanju družbenih problemov ali izzivov lokalnih skupnosti.

Kaj lahko storite v lokalni skupnosti?

Tekstilno ustvarjanje je lahko pomembno orodje za integracijo manjšin in segregiranih skupin v družbo, učinki tekstilnega ustvarjanja na posameznice bodo opolnomočili skrite/nevidne skupine v lokalnem okolju. Razvojni programi, ki jih pripravljajo občine v obliki mehkih vsebin za prebivalce t. i. problematičnih lokacij, kot so večje strnjene soseske, spalna naselja brez socialnih centrov, deli mesta z večjo stopnjo kriminalitete idr., naj vključujejo uporabo umetniškega ustvarjanja, ki naj bodo stalni in preprosto dostopni.

Spodbuja naj se uporaba tekstilnega ustvarjanja v institucijah (socialni centri, domovi upokojencev, hospici, zapori, bolnišnice, azilni domovi, popravni domovi, vrtci, šole, univerze za tretje življenjsko obdobje) ali komunicira naj se njegove pozitivne koristi vodstvom teh institucij oz. njihovih upravljalcev (ko gre za primere državnega lastništva).

Mapira naj se okolje delovanja in identificira posameznike ali skupnosti, ki so že aktivne. Organizira naj se pogovore z njimi, da se ugotovi, kako se jim lahko pride naproti.

Povezuje naj se civilno družbo in razvojne organizacije v občini ali regiji.

Spremlja naj se mednarodne razpise za črpanje sredstev, ki prepoznajo povezavo med posameznikovim zdravjem in ustvarjalnimi metodami. Razišče naj se, kateri so deležniki v lokalnem okolju, ki bi jim sredstva lahko pomagala pri razvoju programov.

O avtoricah:

Jasmina Ferčec je tekstilna umetnica in magistrica pomoči z umetnostjo, ki skozi pogovore z ženskami raziskuje pomen njihove ustvarjalne izkušnje s tekstilom. V kolektivu Oloop že 20 let deluje na področju participatorne in psihosocialno podpora usmerjene tekstilne umetnosti. Vpliv ustvarjanja s tekstilom na dobrobit in zdravje žensk je raziskala v magistrskem delu, nato pa leta 2022 o tem napisala knjigo z naslovom Moč tekstila. Je članica Slovenskega združenja umetnostnih terapevtov (SZUT) in Evropskega združenja za likovno terapijo (EFAT).

Zala Orel je od leta 2014 zaposlena v Zavodu Carnica kot izvršna producentka in umetniška direktorica. Deset let je bila odgovorna za umetniško vizijo in razvoj kulturnih programov Layerjeve hiše. Od leta 2019 razvija Bienale tekstilne umetnosti BIEN, kjer deluje kot izvršna producentka in glavna kuratorica. Orel ima magisterij iz komunikacij na Univerzi v Ljubljani in je doktorska kandidatka na Karlovi univerzi v Pragi, kjer se specializira za socialno geografijo in regionalni razvoj.

Druge koristne informacije:

- Knjiga Moč tekstila: <https://zalobavida.si/produkt/moc-tekstila-2>.
- Priročnik Tekstilne skupnosti kot prostori moči je brezplačno dostopen na povezavi: https://layer.si/bien/wp-content/uploads/2023/11/Tekstilne_skupnosti_BIEN_prirocnik_design-Ursko-Alic.pdf.
- Priročnik je podprt s sredstvi Programa ACF v Sloveniji 2014–2021 ter s strani Ministrstva za kulturo Republike Slovenije.
- Posnetek okrogle mize Opolnomočujoče tekstilne skupnosti in njihov družben pomen: <https://www.youtube.com/watch?v=8l30h2JbNuM>.
- **Seznam tekstilnih skupnosti**, ki se jim lahko pridružite:
  - Pletilska skupnost Zanke čez planke, Ljubljana; FB Zanke čez planke
  - Skupina Razkrite roke, Jesenice; FB Razkrite roke
  - Pletilska skupnost Breja preja, Škofja Loka; FB Breja preja
  - Skupnost No-Border Craft, Ljubljana; FB No-Border Craft

KINO ZA VSE GENERACIJE

Živa Jurančič

Kinodvor je od ustanovitve, oktobra 2008, osrednji ljubljanski mestni kino s kakovostno in raznoliko filmsko ponudbo za vse generacije. Kinodvor je tudi festivalsko središče in živahno družabno srečevališče, ki namenja velik poudarek izkušnji obiska kina, podprti s posebnimi dogodki. Naše poslanstvo je skrb za filmsko kulturo, ki se začne s filmsko vzgojo mladih in nadaljuje z zadovoljevanjem potreb zahtevnejših ljubiteljev filma. Pri tem so nam izjemno pomembni najvišji standardni kinematografske izkušnje in usmerjenost h gledalcem. Ko razmišljamo o naših obiskovalcih (že obstoječih in tistih bodočih), nas zanimajo potrebe, zanimanja, navade in vrednote različnih življenjskih obdobij in slogov. Zanima nas, zakaj, kdaj, kako ljudje hodijo v kino. Pri tem pa se trudimo med kinom in občinstvom graditi dolgotrajen odnos, ki lahko traja kar celo življenje in temelji na zaupanju. Navade različnih življenjskih obdobij in slogov se neločljivo povezujejo z zdravjem, pri čemer pojem zdravje dojemamo v najširšem možnem pomenu in ne samo kot stanje brez bolezni. Na naš spored se umeščajo kakovostni filmi, ki obravnavajo najrazličnejše teme, povezane z najširšim konceptom zdravja. Film lahko predstavlja pomembno iztočnico za naslavljanje aktualnih tematik, za pogovor in senzibilizacijo širše javnosti o temah, kot so demenca, avtizem, spolnost, splav, samomor, šport, staranje, položaj ranljivih skupin ... Ob tem pa že sam obisk kina s kakovostnim filmskim programom in spremljevalnimi dejavnostmi ponuja možnost zdravih življenjskih navad in slogov. V primeru starejših ljudi nedavno poročilo [CultureForHealth](#) posebej izpostavlja, da kulturno in umetniško udeleževanje pozitivno vpliva na njihovo zdravje in dobrobit, lahko zmanjšuje tesnobo in depresijo ter pozitivno učinkuje na različnih nivojih: fizičnem, kognitivnem, družbenem.

Predstavljena izhodišča prečijo naš celoten program ne glede na to, ali so namenjena našim najmlajšim ali najstarejšim obiskovalcem (in vsem vmes). Naša programska shema vključuje program **Prvič v kino**, ki prinaša kakovostne in strokovno preverjanje filmske vsebine za najmlajše in spodbuja aktiven družinski ogled filma, ki vodi v pogovor med otroki, starši, starimi starši oziroma drugimi pomembnimi odraslimi, kar je skladno z nacionalnimi Smernicami za uporabo zaslonov pri otrocih in mladostnikih. Program **Kino v plenicah** vsako prvo sredo v mesecu ob 13. uri omogoča staršem z dojenčki obisk kulturne ustanove in ogled najaktualnejših kakovostnih

filmskih naslovov – torej mladim staršem, ki so v prvem letu starševstva sicer prikrajšani za kakovostno kulturno ponudbo. **Kinodvorov šolski program** nudi aktivno podporo vrtcem in šolam pri izbiri filma, ko želijo nasloviti določeno aktualno temo – odnosi v razredu, duševno zdravje, soočanje s stiskami, nasilje, žalovanje. Številne filme podpremo z dodatnimi gradivi in celo izobraževanji za strokovne delavce v VIZ. Pogovore in okrogle mize ter druge dogodke prirejamo tudi v rednem programu za odrasle – vse do abonmaja **Filmska srečanja ob kavi** za poznejša leta.

(foto Katja Goljat)

(foto Matija Sturm)

V Kinodvoru je ogled filma kulturni dogodek, kino pa prostor filmske kulture, ki se spleta v skupnost in vpenja v širše družbeno okolje. Ob tem se zavedamo, da vsi zaradi različnih ovir ne morejo v kino. V teh primerih s pomočjo različnih tehničnih rešitev prilagajamo prostor kina oziroma sežemo tudi izven naših prostorov. V prihodnje bomo posebno pozornost namenili skupinam gluhih in naglušnih, slepih in slabovidnih. Že vrsto let sodelujemo

tudi s Pediatrično kliniko Ljubljana in drugimi bolnišnicami v Ljubljani ter njeni okolici. V okviru mednarodnega projekta **Film v bolnici** s pomočjo istoimenske spletne platforme prinašamo kakovostni filmski svet otrokom in mladim, ki se zdravijo v omenjenih ustanovah.

V nadaljevanju kot primer naše prakse posebej predstavljamo abonma za poznejša leta Filmska srečanja ob kavi.

Filmska srečanja ob kavi (foto Urška Bojkovac)

Filmska srečanja ob kavi za poznejša leta

Abonma Filmska srečanja ob kavi v Kinodvoru poteka od leta 2009, z njim pa skušamo odgovoriti na določene potrebe in značilnosti obdobja, ko ljudje niso več delovno aktivni. Starejši naš kino seveda obiskujejo tudi v okviru rednega programa, pa vendar mnogim v tem življenjskem obdobju obisk kulturne ustanove v večernih ali pozno popoldanskih urah ne odgovarja. Lažje in raje se v kino odpravijo v dopoldanskem času, ko je zunaj svetlo, je pogost javni prevoz, niso zasedeni z drugimi družinskimi obveznostmi in si svoj prosti čas lahko in želijo zapolniti s kakovostnimi vsebinami in druženjem. Program abonmaja je torej zasnovan tako, da vključuje zgodnji ogled filma v kinu, po katerem sledi pogovor.

Filmski program v obliki abonmaja pa s sabo prinese še eno prednost za to življenjsko obdobje: predvidljivost. Celoten program s filmskimi naslovi, gosti in termini je znan vnaprej za celo sezono: od oktobra do junija. Predvidljivost in stalnost zagotavljajo tudi moderatorji pogovorov, ki z nami ostajajo nekaj let. Na samem začetku je pogovore vodila Mirjana Borčič, znamenita filmska pedagoginja. Danes sta to Irena Matko Lukan, urednica pri Založbi Mladinska knjiga in Toni Cahunek, igralec, režiser ter novinar. Pri izbiri gostov poudarek namenjamo spoznavanju domačih in tujih filmskih ustvarjalcev. Sežemo pa tudi izven filmskih horizontov. V goste radi povabimo tudi strokovnjake z drugih področij ali pa posameznike, ki si z določenim filmom delijo specifično izkušnjo, kulturno okolje ali zgodovinski dogodek. Pri pogovorih gre namreč za skupnorefleksijo vseh v dvorani: moderatorja, gosta in gledalcev.

Če abonma zaznamuje specifičen termin in (abonmajska) oblika, pa je program enako pester in raznolik kot naš siceršnji program za redno občinstvo. Naši abonenti so namreč občinstvo, ki ne potrebuje vsebinskih prilagoditev.

Tkanje pogledov (foto Urška Bojkovac)

Tako kot ostale starostne skupine jih zanima svet v vsej svoji pestrosti in kompleksnosti. V abonma tako občasno umeščamo filme, ki tematizirajo tretje življenjsko obdobje, te pa bistveno dopolnjujemo s filmi najrazličnejših vrsti in tematik, od zahtevnih umetniških filmov do lahkotnejših in bolj komunikativnih filmskih pripovedi.

Poleg kakovostnega filma in pogovora prinese abonma Filmskih srečanj ob kavi tudi brezplačno kavo ali čaj, kar v program vnaša dodatni element druženja. Na ta način naše abonente še posebej vabimo, da se pred ali po dogodku srečajo in podružijo s svojimi starimi prijatelji in novimi znanci.

Odziv občinstva na abonma Filmska srečanja ob kavi je bil hitro izjemen, dopoldanski abonma pa povsem razprodan. Temu smo zato po nekaj letih dodali še zgodnje popoldanski abonma ob 15. uri. Ta termin vključuje ogled filma v kinu in posnetek dopoldanskega pogovora, ki je na voljo za kasnejši ogled.

Omenili smo že pomen skupnosti, pri čemer naš abonma ne prispeva le k živahni filmski kulturi v tretjem življenjskem obdobju, temveč spleta tudi programska sodelovanja. Že od samega začetka pri snovanju programa sodelujemo z Univerzo za tretje življenjsko obdobje, s četrtimi skupnostmi, dnevnimi centri aktivnosti in drugimi interesnimi skupinami, s katerimi lahko sežemo dlje in globlje v lokalno skupnost.

Kinodvor abonma za poznejša leta izvaja samo v Ljubljani. V drugih krajih po Sloveniji pa za živahno filmsko kulturo skrbi Art kino mreža Slovenije (<http://artkinomreza.si/>), ki združuje 28 kinematografov po Sloveniji. Nekateri med njimi izvajajo tudi vsebine za poznejša leta. Vabljeni torej v kino, kjer vedno diši po odličnih filmskih srečanjih.

Več o Kinodvoru: <https://www.kinodvor.org/>.

*Alenka Štrukelj,
Andragoški center Slovenije*

Branje na preprost a učinkovit način bogati posameznika in družbo. Ljudje beremo, da bi izpolnili široko paleto potreb, od čustvene izpolnitve do osebne rasti, zaradi intelektualne stimulacije ali le iz čistega užitka. Ta raznolikost je dokaz trajne in univerzalne privlačnosti branja kot vsakdanje dejavnosti, nepogrešljive za naše telesno in duševno zdravje. S spodbujanjem kulture učenja in vseživljenjskega razvoja pismenosti, krepitvijo družbene kohezije, medsebojnega razumevanja in spoštovanja, pa branje prispeva tudi k intelektualnemu in čustvenemu blagostanju skupnosti. V prispevku vam predstavljamo nekaj aktualnih projektov branja v javnem prostoru, ki se jim lahko pridružite tudi sami.

Morda se sliši paradoksalno, vendar ljudje danes beremo več kot kadarkoli prej, pa imamo kljub temu vedno več izzivov z razumevanjem in sprejemanjem informacij. Zaradi hitro razvijajočih se zaslonskih tehnologij smo v digitalni dobi vsakodnevno izpostavljeni ogromnim količinam zvočnih, vizualnih in besedilnih vsebin. To ne velja le za prebivalce razvitega sveta, temveč so te vsebine postale dostopne tudi posameznikom in skupnostim v najbolj oddaljenih in prikrajšanih okoljih. Do njih lahko dostopajo tudi bralci z različnimi omejitvami in tisti, ki slabše berejo. Vendar pa nas velika količina informacij in vsebin sili, da jih konzumiramo selektivno, razpršeno in površno, zato postajamo lahko dovzetni za populistično poenostavljanje, dezinformacije in posledično za manipulacijo.

Sodobne digitalne naprave, namesto da bi nam pomagale ustvariti red in smisel, ustvarjajo veliko nepotrebnih motenj in usmerjajo našo pozornost v »branje« pomensko praznih, hipnih in nepotrebnih, celo zavajajočih in lažnih informacij, ki jih brez poznavanja delovanja teh orodij in kritičnega branja ne moremo prepoznati in niti ne preveriti, temveč smo na milost in nemilost prepuščeni ustvarjalcem teh sporočil. Zato je pomembno, da si zavestno prizadevamo dati prednost poglobljenemu branju pred plitkimi, zamudnimi digitalnimi vsebinami in brezglavemu brskanju, kar nam ponujajo družbeni mediji.

Branje ni le poglobljena pot do osebnega razvoja, temelj vseživljenjskega učenja in podlaga večine naše izmenjave informacij, ampak je tudi osrednja razsežnost družbenih odnosov in vključenosti v družbo. Zmožnost branja daleč presega osnovno sposobnost dekodiranja zapisanih ali

slišanih besed. Je ključnega pomena za delovanje v današnji družbi in igra ključno vlogo pri osebnem razvoju in dobrem počutju posameznikov, da bodo znali v tem kompleksnem svetu kritično presojati prebrane vsebine ter se na podlagi preverjenih informacij samozavestno in odgovorno odločati in sprejemati premišljene odločitve. Za to pa je potrebno poglobljeno branje daljših in zahtevnejših besedil, ki nas spodbujajo h kritičnem premisleku in aktivnejšemu sodelovanju v družbi.

Še posebej je pomembno, da normaliziramo branje kot vsakdanjo prakso, ki ni omejena le na izobraženi del skupnosti, temveč je dejavnost, ki lahko izboljša kakovost življenja vsakogar, ne glede na njegov socialni ali izobrazbeni položaj. Še posebej pomembno je, da naredimo branje vidno in ga pripeljemo tja, kjer ljudje vstopajo v interakcije z drugimi – v javni prostor.

Vrednost branja v javnem prostoru je večplastna in se dotika vseh vidikov človekovega življenja od osebne do družbene ravni. Ne samo da bogati um in dušo posameznika, temveč s spodbujanjem empatije, razumevanja in ozaveščenega državljanstva tudi krepi družbeno strukturo.

Branje v javnem prostoru omogoča dostop do knjig in informacij tam, kjer se ljudje običajno nahajajo in gibljejo (nakupovalna središča, parki, trgi, čakalnice, javna prevozna sredstva ipd.), kar pripomore k dvigu števila bralcev. Ko branje naredimo dostopnejše vsem članom skupnosti, ne glede na njihovo izobrazbeno ali ekonomsko ozadje, s tem postane dostop do informacij, zgodb in znanja bolj demokratičen. Ko posamezniki vidijo druge, da berejo, jih to lahko navdihne, da tudi sami začnejo brati več. S tem ustvarjamo kulturo, kjer se branje ceni in spodbuja ne samo v otroštvu, temveč vse življenje.

Tu kot pomembne spodbujevalce branja vidimo tudi bolnišnice in zdravstvene domove. Zdravstveni delavci bi bili zaradi zaupanja, ki ga čutimo do njih, lahko odlični promotorji branja. Mlade starše bi pediatri lahko že ob prvih sistematskih pregledih poučili o pomenu zgodnjega opismenjevanja pri najmlajših, osebni zdravniki pa bi za obvladovanje stresa in tesnobe lahko predpisali branje na recept. Zdravstveni domovi bi lahko v sodelovanju z lokalnimi knjižnicami in drugimi organizacijami za spodbujanje bralne kulture v čakalnicah ustvarili udobne bralne kotičke in tako zagotovili dostop do bralnega gradiva in svojim pacientom med čakanjem omogočili priložnost za branje in

izobraževanje, pa tudi priložnost za zmanjšanje stresa pred obiskom v ambulanti.

Ko naredimo knjige bolj vidne in dostopne, je to tudi znak, da družba razume pomen pismenosti za posameznika in za skupnost in da je pripravljena aktivno prispevati k bolj pismeni in izobraženi družbi za vse. To je še posebej pomembno za otroke in mlade odrasle, ki so jim odrasli, ki berejo v javnosti, lahko odličen pozitiven zgled. Tako za otroke kot za odrasle pa je skupno branje v javnem prostoru tudi čudovita izobraževalna izkušnja, ki jih izpostavi novim idejam, kulturam in stališčem, s katerimi se morda nikoli ne bi srečali. Na ta način širimo obzorja in spodbujamo k bolj vključujoči in bolj odprti družbi. Hkrati pa se s tem krepi tudi razumevanje, da se učenje ne ustavi zunaj učilnice ali po koncu formalnega izobraževanja, temveč da je za kakovostno življenje nujno vseživljenjsko učenje ter neneh osebni in strokovni razvoj.

Branje lahko prispeva tudi k živahnosti in privlačnosti javnih prostorov, saj ustvarja edinstvena okolja, ki navdihujejo in ustvarjajo skupnosti. Območja, zasnovana z mislijo na bralce, kot so parki z udobnimi sedeži in dobro osvetlitvijo, izboljšujejo splošno uporabnost in privlačnost teh prostorov ter spodbujajo ljudi, da jih obišečejo in tudi bolj spoštujejo. Na ta način pa ti prostori postajajo tudi varnejši.

Javni prostori za branje, kot so knjigarne, knjižnice in kavarne, parki in otroška igrišča privabljajo ljudi, kar lahko spodbudi tudi razvoj lokalnega gospodarstva. Ti prostori lahko postanejo središča za skupnostne dejavnosti, pospešujejo rast lokalnih podjetij in spodbujajo izmenjavo idej.

Branje v javnem prostoru lahko deluje kot tihi povezovalac med posamezniki in krepi družbeno kohezijo. Ljudje, ki berejo enake knjige ali enake žanre, lahko čutijo povezanost ali tovarištvo, tudi če o tem ne komunicirajo.

Branje v javnem prostoru omogoča razpravo o prebranem in odpira vrata kritičnemu razmišljanju, spodbuja kreativnost in inovativnost. Doprinese tudi k lažjemu in hitrejšemu reševanju problemov in k odprti in spoštljivi komunikaciji. Lahko rečemo, da branje izboljšuje našo družbo, saj združuje, povezuje in aktivira skupnost in spodbuja enakopravno participacijo vseh njenih članov.

V tem hitrem, glasnem in z vizualnimi podobami nasičenem digitalnem svetu branje ponuja redko priložnost za tišino in razmislek. Služi kot nežen opomnik, da se je včasih pomembno ustaviti, se upočasniti, morda celo izklopiti od skrbi, zato je odlična protiutež vrvežu vsakdanjega

življenja. Z branjem v javnih prostorih tako posamezniki ne koristijo le svojemu duševnemu zdravju in zmanjšanju stresa, ampak tudi prispevajo k mirnejši, bolj empatični družbi.

Na Andragoškem centru Slovenije vse od leta 2022, ko smo izpeljali idejni natečaj za izbor inovativnih arhitekturnih in oblikovalskih rešitev za umestitev branja v javni prostor, spodbujamo širši razmislek o branju kot vsakdanji praksi, ki nas bogati, zvišuje kakovost življenja, izboljšuje naše duševno zdravje in nas ustvarjalno povezuje z drugimi ljudmi, govorimo pa tudi o vplivu branja v javnem prostoru v širšem družbenem okolju.

Na podlagi prispelih rešitev je nastala **potujoča razstava Portreti branja** s prispelimi rešitvami, ki predstavljajo protiutež sodobnemu načinu življenja in ustvarjajo okolja, ki skozi udobnost, priročnost, prijetno vzdušje in različne spremljajoče dejavnosti zapeljujejo v branje – samostojno ali skupinsko, glasno ali tiho. Prispevali so jih študenti in diplomanti Fakultete za arhitekturo in oblikovanje Univerze v Ljubljani. Razstavo smo postavili tudi z mislijo na strokovno javnost, javni in zasebni sektor, ki se primarno ne ukvarjajo z vprašanji bralne pismenosti, da bi izbrane arhitekturne in/ali oblikovalske elemente, ki smo jih prejeli na natečaju, prepoznali kot uporabne in da bi jih vpeljali v svoje okolje.

Razstavo na desetih panojih si lahko izposodite na Andragoškem centru Slovenije (kontakt: natalija.zalec@acs.si) in s postavitvijo v vaših prostorih širite zavedanje o pomenu branja za vse, ne glede na starost, izobrazbo, socialni položaj.

*Potujoča razstava Portreti branja
na Fakulteti za arhitekturo in Ljubljani
(Foto: Alenka Štrukelj)*

Razstavo spremljata **kratek video** in **strokovno gradivo za izobraževalce odraslih Podobe branja**, v katerem stroko vnjaki s področja spodbujanja branja, oblikovanja in arhitekture spregovorijo o najrazličnejših oblikah branja v javnem prostoru in njegovem vplivu na družbo. Lahko pa rešite tudi **zabavni kviz** in se prepričate, kateri tip bralca ste. Razstava je del akcijskega načrta Nacionalne strategije za razvoj bralne pismenosti 2019–2030.

Premislek o branju v javnem prostoru so kot pomembnega prepoznali tudi pobudniki in organizatorji Nacionalnega meseca skupnega branja (NMSB 2024), ki bo potekal med 8. septembrom in 7. oktobrom 2024 po vsej Sloveniji, v zamejstvu in po svetu, kjer govorimo slovensko besedo. V NMSB vsako leto sodeluje več kot 200 vrtcev, osnovnih in srednjih šol, pa tudi knjižnic, založb in drugih organizatorjev z branjem povezanih dogodkov, ki vsako leto pripravijo več kot 800 dogodkov. Osrednji cilj letošnjega »festivala branja« je narediti branje bolj vidno in ga pripeljati tja, kjer se križajo poti ljudi med njihovimi vsakdanjimi opravki. K sodelovanju vabimo tudi Zdrava mesta in **Branju prijazne občine**, da v sodelovanju z javnimi inštitucijami (zdravstveni domovi, ljudske univerze, galerije, gledališča, gasilska, športna in druga društva ipd.) podprejo akcijo in pripravijo **z branjem povezan dogodek v svojem kraju**.

Morda se pridružite projektu **Gozdne knjižnice**, ki ga letos prvič pripravlja Zavod za gozdove Slovenije v sodelovanju s Turistično zvezo Slovenije, Andragoškim centrom Slovenije in Gozdarsko knjižnico (Gozdarski institut Slovenije). Letošnji dan turizma, 27. septembra 2024, bodo obeležili s povabilom k branju v gozdu. Morda na ta dan v najbližjem gozdu, npr. ob pravljicni, učni oziromatematski poti organizirate z branjem povezan dogodek. Lahko je to postavitve gozdne knjižnice, javno branje literature v gozdu, pripovedovalski večer, predstavitev knjig, pravljice za otroke ali kaj podobnega. Ena od oblik, kako mesta lahko zelo učinkovito poskrbijo za umestitev branja v javni prostor, je tudi postavitve **knjigobežnice**, malih hišic za izmenjavo knjig, oziroma bralnega gnezda na otroških igriščih. Akciji se lahko pridružite tudi z vašim dogodkom, ki ga vpišete na spletni strani Turistične zveze Slovenije ali v dogodkovniku NMSB 2024.

Gozdna knjižnica v Zeliščarskem centru JV Slovenije
(Foto: Rok Petančič)

Spletna stran Nacionalnega meseca skupnega branja
<https://nmsb.pismen.si>. Vir: Arhiv ACS

Veseli bomo, če se boste odzvali povabilu!
Naj zdrava mesta postanejo tudi branju prijazna mesta.

KNJIŽNIČARJI ZELENE PRIHODNOSTI

Marinka Vnuk, Milica Šavora
Knjižnica Franca Ksavra Meška Ormož

Knjižnica Franca Ksavra Meška Ormož slovi po svojem delovanju kot zelena oz. trajnostna knjižnica. V letu 2021 je dosegla izjemen uspeh in se uvrstila med štiri najboljše zelene knjižnice na svetu po izboru svetovnega knjižničarskega združenja (IFLA). V zadnjih letih navdihuje slovenske splošne knjižnice, da se odločajo za podobno pot in v svojo dejavnost vključujejo in se posvečajo ciljem trajnostnega razvoja, obiskovalcem vseh starosti pa nudi veliko več kot le knjižnično gradivo – prostor, kjer živijo ustvarjalnost, zdravje, znanje in zavest, da s skupnimi močmi zmoremo vse – tudi spremeniti prihodnost na bolje.

Knjižničarji zelene prihodnosti

Sodobne knjižnice so prostori ustvarjalnosti, druženja, raznolikih dogodkov, namenjenih vsem generacijam in skupinam uporabnikov. Čeprav se jih dojema kot kulturne ustanove, je njihova funkcija v resnici veliko širša. Izobražujejo in vzgajajo, ne le skozi knjižnično gradivo, ki ga hranijo in nudijo obiskovalcem, pač pa tudi skozi druge vsebine in storitve, ki jih pripravljajo in omogočajo. Prav posebno vlogo v lokalnem okolju pa imajo prav zelene oz. trajnostne knjižnice, ki se ne osredotočajo le na širjenje zavedanja o nujnosti trajnostnega razvoja in informacij o njem, pač pa služijo kot vzor in zgled. Ena takšnih je tudi Knjižnica Franca Ksavra Meška Ormož, ena izmed prvih dveh zelenih knjižnic v Sloveniji, v letu 2021 tudi ena izmed štirih najboljših zelenih knjižnic na svetu po izboru svetovnega knjižničarskega združenja (IFLA).

In kaj pravzaprav so zelene oz. trajnostne knjižnice?

Zelena in trajnostna knjižnica je knjižnica, ki upošteva in se posveča okoljski (ekološki), ekonomski in družbeni trajnostnosti. Sprva je definicija zelene knjižnice zajemala le t. i. zeleno stavbo in/ali zeleni program (zeleno vsebine oz. dogodke). Najnovejša opredelitev pa pravi, da je zelena knjižnica (beseda trajnostna se uporablja ali kot sopomenka ali nadpomenka pojmu zelena, ki asociira predvsem na okoljsko trajnostnost) knjižnica, ki ima izdelan trajnostni načrt, ki vključuje **zeleno stavbo ter opremo, zelene pisarniške principe, trajnostno ekonomijo, trajnostne knjižničarske storitve, družbeno trajnostnost, okoljski management in predanost splošnim okoljskim ciljem ter programom.** [\(IFLA 2022\)](#)

Zelena knjižnica v Ormožu

V slovenskem prostoru na to pot stopa čedalje več splošnih knjižnic, nanje pa je imela velik vpliv zagotovo prav ormoška zelena knjižnica, ki je s selitvijo knjižnice iz ormoškega gradu v energetske prenovljene prostore nekdanjega vrtca v pričetku leta 2015 izpolnila že prvi pogoj za zeleno knjižnico, torej umeščenost v zeleno stavbo. Ta je energetske varčna, številna in velika lesena okna poskrbijo za naravno osvetljevanje in prezračevanje, notranje opreme ob selitvi nismo zamenjali z novo, temveč smo jo prenovili s strani lokalnih obrtnikov, po trajnostnem principu ponovne uporabe, za nove knjižne police se uporabljajo naravni materiali (les), vsak prost kotiček pa zapolnjuje zelenje, ki poskrbi za prijetno počutje uporabnikov.

V 2016 se je uvedel še kakovosten zeleni program za odrasle v obliki Četrtkovih zeliščarskih popoldnevov, ki so bili zasnovani kot druženja s strokovnjaki z različnih področij, osredotočali pa so se na vzgojo in uporabo zelišč, zdravilnih rastlin, začimb in ekološko pridelavo.

Z leti so zeliščarski popoldnevi prerastli v Zelene četrtkove popoldneve, ki zajemajo veliko širšo tematiko: predavanja, delavnice, degustacije in praktični prikazi, na katerih sodelujoči izmenjujejo tudi lastne izkušnje, dajejo pobude in poizvedo, kar jih zanima. Lotevamo se tem, kot npr.: skrb za okolje, biotska raznovrstnost, duševno in fizično zdravje, zdrava priprava hrane in uporaba zdravilnih rastlin in pridelkov (npr. medu), spoznavanje znanja modrih žena, ki so jih v preteklosti zaradi poznavanja zelišč in zdravljenja z njimi, razglašali za čarovnice, spoznavali svilogojstvo, travniške rastline in zelišča, se povezali z Naravnim

rezervatom Ormoške lagune in Centrom narave Središče ob Dravi, podrobneje smo se posvetili podnebnim spremembam...

Izmenjava izkušenj in znanja med obiskovalci in strokovnjaki na Zelenih četrtkovih popoldnevih.

Zelene četrtkove popoldneve, ki jih izvajamo tudi julija in avgusta, vsako leto zaključimo z obiskom dobrih trajnostnih praks. Udeležence popeljemo po Sloveniji – ogledali smo si učni poligon za samooskrbo Dole, se podali v Sv. Ano in obiskali zeliščno zemljanko Zelišča Kolarič, Vidrine učilnice v naravi v Krajinskem parku Goričko, Krajinski park Središče ob Dravi, spoznavali Goričke iže ter trajnostno zgrajene in obnovljene hiše (INDAŠNJA, VELBANA, KONOPLJINA in KONOPKA). Zavedamo se namreč pomena izkustvenega spoznavanja in učenja in čeprav so predstavitve v obliki predavanj zelo dobrodošle, je spoznavanje dobrih praks, ki si jih lahko obiskovalci knjižnice ogledajo osebno, izjemno dragoceno ter daje navdih za uvajanje inovativnih pristopov s področja trajnostnega razvoja tudi doma oz. v lokalni skupnosti.

Ogled dobre prakse na Zelenih četrtkovih popoldnevih 2023: Goričke iže.

Projekt že leta kot obliko študijskega krožka finančno podpirata Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje ter Andragoški center Republike Slovenije. Študijski krožek Modro o zelenem, ki ga izvajamo tudi v letih 2023/24, je namenjen izboljševanju zelene pismenosti, dvigu zavesti o nujnosti negovanja in zaščite naravnih dobrin, poznavanju ciljev trajnostnega razvoja in Agende 2030, družbeno odgovornega ravnanja posameznika in vzdrževanja zdravega psihofizičnega življenjskega sloga – na poučen, sproščen in zanimiv način.

Nepogrešljiva oblika zelenega opismenjevanja so seveda tudi strokovna predavanja, prav tako namenjena odraslemu občinstvu, zeleno in trajnostno pa skušamo nasloviti še na druge načine in skozi druge oblike že utečenih aktivnosti. Ena takih so srečanja bralnega kluba oz. klubov (srečujejo se kar trije: v Središču ob Dravi, Ormožu in pri Svetem Tomažu, torej v vseh treh občinah, za katere knjižnica izvaja svojo dejavnost). Študijski krožek Narava v okrilju branja zajema srečanja bralnih klubov, ki so posvečena pogovorom o knjigah, tematsko vezanih na zeleno tematiko, še posebej varovanje okolja in naravo, a so obenem veliko več kot to. Bralci se namreč srečujejo v naravi: ob rekah in jezerih, med vinogradi, na vrtovih, v naravnem rezervatu, kjer se posebna pozornost posveti tudi opazovanju biotske raznovrstnosti okrog nas, branje v naravi pa predstavlja obliko meditacije, kjer se v okrilju neokrnjenega okolja sprostimo, beremo in se posvetimo tako sebi kot drugim, s katerimi delimo ljubezen do knjig in sveta, v katerem živimo.

Narava v okrilju branja: bralni klub v Naravnem rezervatu Ormoške lagune.

Druga posebnost, na katero je v veliki meri vplivalo prav okolje, v katerega je umeščena knjižnica, vinorodno okolje Prlekije, ki se predstavlja tudi kot ena izmed zelenih destinacij, Destinacija Jeruzalem Slovenija, so t. i. Vinske zgodbe. Zloraba alkohola še vedno predstavlja veliko težavo v slovenskem prostoru, zato se posebna skrb posveča

ozaveščanju in izobraževanju o tej problematiki, obenem pa obiskovalcem skozi predavanja in vodene degustacije vin s priznanimi enologi približamo domačo in tujo naravno, pa tudi kulturno dediščino, ter se trudimo ohranяти tradicijo gojenja trte in pridelovanja vina, ob tem pa zmanjševati dejavnike tveganja neprimerne uživanja le-tega. V knjižnici v Ormožu vsako poletje sodelujemo tudi v mednarodnem pesniškem festivalu Dnevi poezije in vina in v zadnjem tednu v avgustu gostimo pesnike z vsega sveta, ki svojo poezijo predstavijo v maternem jeziku. Naravno bogastvo v obliki vinske trte, odlična vina ter lokalne pridelovalce ob tej priložnosti predstavimo tako tujim kot domačim ljubiteljem poezije, s čimer prispevamo k promociji in razvoju domačega trajnostnega turizma.

Vinske zgodbe kot priložnost ozaveščanja o kulturi pitja vina.

Pozitivni učinki razvijanja ustvarjalnosti, kot pogosto pravimo »za zdrav duh v zdravem telesu«, so splošno znani in priznani. Ustvarjalne delavnice so namenjene druženju, vzpostavljanju socialnih vezi, spodbujanju ustvarjalnosti in izmenjavi izkušenj, spoznavanju dela z raznolikimi naravnimi materiali, ozaveščanju o trajnostnem razvoju in sonaravnem načinu življenja, ohranjanju nesnovne kulturne dediščine ter nasploh, ko so izvedene na letni terasi knjižnice v Ormožu, preživljanju časa v sproščenem naravnem okolju in svežem zraku, ki seveda pripomore k fizičnemu in duševnemu zdravju obiskovalcev. Ob tem se hkrati vzpostavljajo vezi med lokalnimi strokovnjaki in obiskovalci knjižnice, s tem pa med drugim pripomoremo k spodbujanju lokalne kulture in lokalnih izdelkov, kar predstavlja enega izmed temeljev trajnosti. Delavnice obišejo vse generacije obiskovalcev. Naučili smo se umetnosti klekljanja, oblikovali iz gline, vsako leto tradicionalno izdelujemo adventne venčke, priučili smo se priprave čajnih mešanic, celo pletarske obrti itn.

Z lanskim letom smo pa uvedli še eno novost: projekt Plešoča knjižnica – kot vsi dogodki v knjižnici je tudi ta brezplačen, navdušenje nad delavnicami in plesnimi koraki pa veliko.

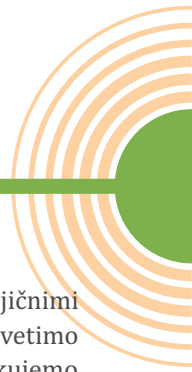
Ples med knjižničnimi policami.

V letih 2022 in 2023 smo številne delavnice izvedli v okviru projekta Za kulturno vključevanje brez meja in omejitev, ki je s strani Združenja splošnih knjižnic prejel nagrado za najboljši in najbolj inovativni projekt splošnih knjižnic v letu 2023. Projekt smo kot primer dobre prakse na povabilo predstavili tudi na svetovnem knjižničarskem kongresu The Next Library na Danskem. Proaktivno smo se odzvali na dogajanje v lokalni skupnosti in se posvetili družbenemu oz. socialnemu aspektu trajnostnega razvoja. V lokalno skupnost se je namreč priselilo večje število ukrajinskih mater z otroki, zato smo najprej samostojno, nato še v povezavi z Ljudsko univerzo Ormož v okviru projekta Evropski izziv (angl. The Europe Challenge) in pridobljenimi dodatnimi finančnimi sredstvi, pričeli naslavljanje problematiko migracij – trudimo se priseljenim družinam omogočiti lažje vključevanje v okolje, v katerem so se znašli zaradi vojne, prav tako pa se trudimo ozaveščati s pozitivnim pristopom do migracij, saj lahko le-te predstavljajo kulturno bogatenje naših skupnosti.

Medkulturno in medgeneracijsko povezovanje ter ustvarjanje v nagrajenem projektu Za kulturno vključevanje brez meja in omejitev.

Z literarnimi in strokovnimi dogodki, delavnicami z ustvarjalnimi materiali, solo plesnimi delavnicami in pesniško-prevajalsko delavnico, dvojezično pravljilčno urico, vključevanjem teme selitev v bralno značko za odrasle in drugimi dejavnostmi, smo izboljšali življenja posameznikov in družbe kot celote ter prispevali svoj majhen košček k boljšemu in bolj zdravemu svetu ter družbi.

Največji prispevek k boljši prihodnosti za sedanje in bodoče generacije pa lahko knjižničarji zelenih knjižnic dosežemo z delom z mladimi, še zlasti z otroki. V ormoški knjižnici smo zato uvedli Zeleno knjižnico za otroke, kjer se načrtno izvajajo zelene vsebine za otroke, predvsem pravljilčne urice. Tako so npr. na primeru pravljice Ekovozikolocikel lani spoznavali trajnostne oblike prevoza in že sami pokazali izjemno znanje, ki so ga pridobili v vrtcih, šolah ali doma, ter navdušeno iskali rešitve za okoljske težave, ki so jim bile predstavljene skozi zgodbo. Na srečanjih poskusijo zeliščni čaj, pridelan na knjižničnem vrtu, spoznavali so delo zeliščarja in pripravo čajnih mešanic ter izdelavo herbarija, vsako leto pa zelene vsebine vključimo tudi v projekt Deca fküp na knjižni kúp, dvotedenske počitniške aktivnosti v drugi polovici avgusta, ki jih otroci preživijo v objemu narave na knjižničnem vrtu knjižnice v Ormožu.

Dejavnosti za otroke vedno zasujemo z mislijo, kako prispevati tudi k njihovemu psihičnemu in fizičnemu zdravju. V pravljilčne ure se zato vključi razgibavanje, ples, joga, igre, ki so namenjene izboljševanju motoričnih spretnosti, otroci si pripravijo zdravo malico, še zlasti v obliki sadja, pokušajo med ... Na ustvarjalnih delavnicah se uporabljajo naravni materiali, poiskati pa skušamo tudi načine, kako za materiale, ki bi jih drugače odvrgli v smeti, najti druge možnosti uporabe, včasih pa skupaj posadimo oz. zasejemo še kakšno rastlino ali dve. V času pandemije

Razgibavanje na letni terasi knjižnice s Športno šolo DADA (Deca fküp na knjižni kúp).

covida-19 smo otroke nagovorili s spletnimi pravljilčnimi urami. V projektu Deca fküp na knjižni kúp se posvetimo zdravju in »zelenemu« na različne načine: raziskujemo knjižnični vrt, rastline na njem ter okolico knjižnice, športamo, beremo s pomočjo terapevtskih psov, spoznavamo igre na prostem, ki so jih poznale že naše babice, izdelujemo umetniške izdelke z rastlinami ...

Osnovnošolske otroke in mladino nagovorimo drugače – skozi predstavitve zelene knjižnice, filme, ki izpostavljajo in ozaveščajo o tematikah, ki so jim blizu, sodelovanja z vrtnarskim krožkom osnovne šole, kateremu smo podarili rastline s knjižničnega vrta zdravilnih rastlin in izposodili semena iz naše knjižnice semen, v sklopu Tedna vseživljenjskega učenja in evropskega dneva parkov smo omogočili predstavitev knjižice Skrivnosti grajskega parka, ki je nastala kot rezultat 16. mladinskega raziskovalnega tabora, ki je potekal v organizaciji Rdečega križa Slovenije OZ Ormož in Medobčinske LAS Ormož, Središče ob Dravi in Sveti Tomaž in skozi druge za njih primerne aktivnosti.

Obisk ekologov OŠ Ormož ob svetovnem dnevu Zemlje.

Knjižnice pogosto povezujemo z zbiranjem in ohranjanjem premične kulturne dediščine, pozablja pa se na vlogo, ki jo lahko igrajo pri ohranjanju nesnovne kulturne dediščine in približevanju le-te širšemu krogu prebivalstva. Dejavnosti, ki smo jih kot zelena knjižnica v zadnjih letih izvedli in s tem prispevali tudi k bolj zdravemu načinu življenja, so preštevilne, da bi jih lahko celovito opisali tukaj. Čebelarstvo, apiterapija, tradicionalno lončarstvo, gibanje, bralna značka, pletarstvo, klekljanje slovenske čipke, so samo nekateri primeri nesnovne kulturne dediščine, ki smo jih vnesli knjižnični zeleni program. Tega tako uspešno izvajamo prav zaradi zelene okolice, ki smo jo pridobili s selitvijo v nove knjižnične prostore, na mestu, kjer je nekoč domoval frančiškanski samostan z zeliščnim vrtom. Prav ta delček lokalne zgodovine je bil navdih za zasaditev treh

gred z zdravilnimi rastlinami in cveticami, ki stojijo ob stavbi knjižnice. Zasadile so se v sklopu Četrtekovih zeliščarskih popoldnevov, pri čemer sta nam bila v veliko pomoč strokovnjaka tega področja, Matic Sever in Marko Viher, ter seveda obiskovalci knjižnice, ki so pomagali zasajati rastline. Leta 2021 smo grede osvežili z novimi rastlinami v sodelovanju z Ignacem Janžekovičem (Botanični vrt Univerze v Mariboru) in rastline označili še s tablicami z njihovimi domačimi in latinskimi imeni. Na njih lahko zasledite 43 zdravilnih rastlin, med drugim: pravo sivko, drobnjak, purpurni ameriški slamnik, hermeliko, maroško klasasto meto, vrtno materino dušico, navadni rožmarin, navadno meliso, žajbelj ... Zdravilne rastline niso samo v okras in namenjene prijetnemu vzdušju na knjižničnem vrtu v času knjižničnih prireditev, pač pa iz njih certificirani zeliščar pripravi zeliščne čajne mešanice, katere opremimo s podatki o domačih literarnih ustvarjalcih, s čimer dobijo še dodatno vrednost. Zdravilne rastline za ta namen pobiramo in sušimo kar knjižničarji sami – kot knjižničarji zelene prihodnosti.

Zdravilne rastline pobiramo in sušimo kar knjižničarji sami.

Še ena posebnost ormoške knjižnice je obširnejša letna terasa s knjižničnim vrtom, poleti tudi prireditveni prostor, na katerem je že desetletja zasajena tudi vinska trta. Dozorelo grozdje pobereemo in predamo lokalnemu pridelovalcu, ki iz njega iztisne in pripravi grozdni sok, ki ga uporabimo na knjižničnih prireditvah. Senca, ki jo ustvarja trta, pa predstavlja prekrasno čitalnico na prostem. V njeno okrilje v poletnih dneh postavimo še namiznoteniško mizo za rekreacijo, grozdni sok pa močno privlači tudi raznorazne žuželke, še zlasti čebele in ose, s čimer – skupaj z zeliščnim vrtom – skrbimo za ohranjanje biotske raznovrstnosti. Ob obiskih strokovne knjižničarske srenje, ki pride na ogled dobre prakse, pa priznamo, da najpogosteje v povezavi z okolico slišimo opis »pravi raj«. Kjer so svoj dom našle tudi številne živali – od veveric do podzidnih

kuščaric, redne obiske pa opravljajo tudi druge živali, kot npr. štoklje.

Trgatev v knjižnici.

Z letom 2020 smo zeleno knjižnico obogatili še s knjižničnim čebelnjakom, ki je že naslednje leto pridobil naziv učnega čebelnjaka. Iz njega ob pomoči Čebelarkega društva Ormož pridobivamo med, katerega prav tako opremimo z informacijami o domačih avtorjih in delih ter uporabimo v promocijske namene, podobno kot grozdni sok in zeliščne čaje. Trajnostno ravnanje ni le okolju prijazno ter namenjeno promoviranju osnovne knjižnične dejavnosti, knjižničnega gradiva in avtorjev, pač pa predstavlja tudi finančni prihranek za knjižnico, ki literarnim gostom, strokovnim predavateljem in drugim sodelujočim v zahvalo podeli dar, ki je povezan z naravo in je pristen izdelek zelene knjižnice.

Vsako leto obeležimo tudi svetovni dan čebel, 20. maja, ko se predšolskim otrokom, ki knjižnico obišejo z vzgojitelji-

Predstavitve knjižničnega čebelnjaka najmlajšim ob svetovnem dnevu čebel.

cam, prebere pravljica na temo čebel, otrokom člani Čebelarškega društva Ormož razkažejo čebelnjak, predstavijo koristno delo čebel in njihov ključni pomen za svetovno prehrano, čebelarstvo kot del slovenske kulturne dediščine, pripravi se pa tudi ustvarjalna delavnica na prostem.

Za zdrav način življenja pa vsak dan na letni terasi skrbijo člani Šole zdravja – ormoška se imenuje kar Knjiga. Vsak delovnik, ne glede na vremenske razmere, zjutraj ob osmi uri izvedejo pol ure trajajočo vadbo po metodi 1000 gibov dr. Nikolaya Grishina. Še pomembnejše od fizične koristi oz. izboljšanja fizičnega zdravja, so pa v tretjem življenjskem obdobju druženje in socialni stiki, ki predstavljajo starejšim pomembno psihično oz. duševno oporo. Ormoška šola zdravja bo letos oktobra praznovala že deveti rojstni dan, vsak dan se je pa udeležuje kar do 23 članov.

Jutranja vadba Šole zdravja poteka vsak delovnik v prav vsakem vremenu.

Nič manj pomembne niso zelene prakse, ki jih izvajamo v knjižnici, saj zaposleni služimo kot vzor uporabnikom – varčevanje in ekološko ozaveščanje se namreč začne pri nas. Stare računalnike, ko je le možno, samo nadgradimo, ločujemo odpadke, ki so nato reciklirani, rabljen papir namenimo za ponovno uporabo v obliki lističev, ki so namenjeni zapiskom tako za zaposlene kot uporabnike in se uporabijo pri referenčnih pogovorih ter iskanju knjižničnega gradiva. Namesto kopiranja se spodbuja skeniranje dokumentov, uporabljamo reciklirane papirnate brisače, v sanitarnih prostorih so nameščeni senzorji, s katerimi se varčuje z energijo. V letu 2023 smo uvedli še e-zadolžnice – namesto tiskanega seznama izposojenega gradiva se članu seznam pošlje na e-naslov.

Pomen naravnega zračenja se je izkazal še posebej v času pandemije covid-19 in je v precejšnji meri pripomoglo k boljšemu zdravju zaposlenih in obiskovalcev knjižnice, ormoške knjižnice pa nismo prav nikoli rabili zaprti zaradi obolelosti zaposlenih. Odpisane knjige, ki niso več primerne

za izposajo, se oddajo v knjigobeznice ali se ponovno uporabijo na domiselne načine. Eden takšnih je npr. uporaba knjig za izdelavo božičnih smrek. Vsako leto se v prostoru izposoje postavi smrečica iz knjig in okraši kakšna izmed naših okrasnih rastlin. Za potrebe prevoza knjižničnega gradiva iz knjižnice v arhiv in občasno kot potujočo knjižnico uporabljamo podarjeno odsluženo poštno kolo (bibliokolo), zaposlene se pa spodbuja, da na delovno mesto prikolesarijo ali hodijo peš.

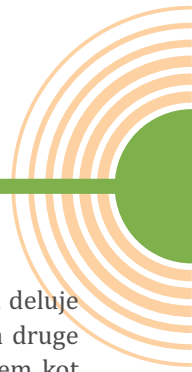
Potujoča knjigobeznica (bibliokolo).

Na zdravje pa ne pozabimo niti pri delu, saj aktivno sodelujemo s Centrom za krepitev zdravja in izvajamo program promocije zdravja na delovnem mestu, v sodelovanju z Rdečim križem Slovenije OZ Ormož obeležujemo svetovni dan zdravja z brezplačnimi meritvami sladkorja in holesterola v krvi, v letu 2023 pa postavili nov mejnik – knjižnica v Ormožu je postala Demenci prijazna točka.

Odprtje Demenci prijazne točke.

Pobude za nove zelene projekte prevzemamo tudi od drugih knjižnic. V letu 2022 smo se pridružili Goriški knjižnici Franceta Bevka in tudi v Ormožu vzpostavili knjižnico semen, ki predstavlja enega od načinov ohranjanja

avtohtonih sort in biotske pestrosti kulturnih rastlin, predvsem je pa poudarek na vrnitvi semen v roke ljudi. Knjižnica semen deluje kot vsaka druga knjižnica, le da se v njej ne izposojajo knjige, temveč domača semena, ki jih podarijo naši obiskovalci, iz katerih nato uporabniki vzgojijo rastline, pridelajo nova semena in nato del teh vrnejo v knjižnico.

In le kje knjižničarji pridobivamo vse to znanje? Že od začetka delovanja zelene oz. trajnostne knjižnice smo navdihe iskali v tujini, najprej na Hrvaškem, skozi udeležbe na konferencah, festivalih, pa tudi s sodelovanji s hrvaškimi zelenimi knjižnicami, pri čemer je potrebno izpostaviti Gradsko knjižnico »Juraj Šižgorić« Šibenik, Gradsko knjižnico Rijeka in Gradsko knjižnico »Ivan Goran Kovačić« Karlovac.

Še pomembnejši del našega zelenega delovanja pa predstavlja program Erasmus+, specifično zeleni Erasmus+, ki daje večji poudarek implementaciji okolju prijaznih praks in vprašanjem trajnostnega razvoja ter pomaga razvijati znanja, spretnosti in odnos do klimatskih sprememb in trajnostnega razvoja. Knjižnica Franca Ksavra Meška Ormož v programu sodeluje že od leta 2017, in sicer s projekti: Zelena knjižnica: Knjige in narava nam pomagajo, Čez mejo po idejo, Knjižničarji zelene prihodnosti ter Zelena knjižnica za boljšo prihodnost. Delovni obiski v tujini in strukturirani tečajji, katerih se udeležujejo zaposleni, bistveno pripomorejo k izboljšanju kompetenc knjižničarjev, vzor pa nam predstavljajo sodobno urejene knjižnice, ki razvijajo zelene programe, so proaktivne in usmerjene v reševanje izzivov prihodnosti (trajnostni razvoj, digitalna preobrazba, inkluzija diskriminiranih skupin).

S proaktivnim delovanjem smo v okolju, v katerem deluje knjižnica, pustili trajen pečat in ključno vplivali na druge zavode ter celotno skupnost tako na izobraževalnem kot tudi kulturnem, informacijskem in socialnem področju, v prvi vrsti pa na njihovo preusmeritev na pot trajnostnega razvoja in delovanja. Kot ena najboljših zelenih knjižnic na svetu smo bili povabljeni tudi v zeleno ekipo Destinacije Jeruzalem Slovenija, razvili smo številna sodelovanja z lokalnimi strokovnjaki in povezali lokalno skupnost v skupnem delovanju k istemu cilju oz. ciljem, to je ciljem trajnostnega razvoja Agende 2030. Kot sodobna knjižnica svojim uporabnikom nudimo prijetno, trajnostno naravnano okolje in z njim uresničujemo njihove potrebe po učenju, druženju, ustvarjanju, razvedrilu ter zdravem življenju. S pristopom, v katerem trajnostni razvoj pomeni eno temeljnih vrednot, se trudimo opolnomočiti in spodbuditi k prevzemanju odgovornosti za sedanjo in prihodnje generacije ne le lokalno okolje, pač pa tudi širše slovensko območje, s poudarkom na slovenskih splošnih knjižnicah.

In kaj poreči za zaključek?

Le še – prav lepo vabljeni v naš knjižnični košček raja. Z nekaj truda in dobrim zgledom lahko svojega ustvarite tudi vi.

Zelene knjižničarke ob nabiranju novih znanj v Erasmus+ programu v Barceloni.

